

Mokslo Lietuva

NAUJA MONOGRAFIJA SKIRTA JURGIUI PLATERIUI ■ 4, 12 p.

XVI MOKSLO ISTORIKŲ KONFERENCIJA „MOKSLO IR TECHNIKOS RAIDA LIETUVOJE“ ■ 8 p.

VYDŪNO PĖDOMIS

■ 5 p.

■ p. 10 Jaunuosius mokslininkus kviečia stažuotėms Šveicarijoje

■ p. 11 Monografinės studijos apie Vladislavą Blinstrubą sutiktuvs

Nr. 2 (490)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

ASTROFIZIKAS JONAS ŽMUIDZINAS apie nematomą šviesą, tamsiąją medžiagą ir kitus dalykus

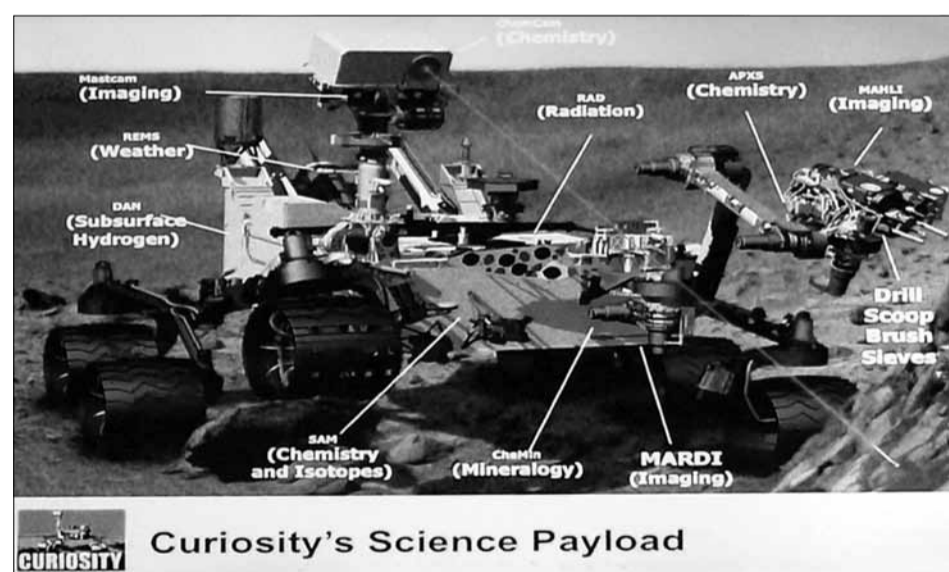
Kalifornijos technologijos universiteto (JAV) profesorius, NASA Reaktyvinės traukos laboratorijos (Jet Propulsion Laboratory) vyriausiasis technologas prof. Jonas Žmuidzinai skaito pranešimą apie marsaeigio „Curiosity“ kūrimą (Vilnius, 2012 11 29)

2012 m. lapkričio 28–29 d. Vilniuje vyko trečioji tarptautinė kosmoso tyrimams skirta konferencija „Kosmoso ekonomika daugia-poliame pasaulyje 2012“ (Space Economy in the Multipolar World 2012 – SEMWO 2012). Tarp kitų žymių konferencijos dalyvių buvo lietuvių kilmės kosmonautas Aleksejus JELISEJEVAS (Kuraitis) ir Kalifornijos technologijos universiteto (JAV) profesorius, NASA Reaktyvinės traukos laboratorijos (Jet Propulsion Laboratory) vyriausiasis technologas prof. Jonas ŽMUIDZINAS. Su abiem svečiais įrašėme pokalbius, kuriuos pateiksime laikraštyje „Mokslo Lietuva“. Šioje publikacijoje kalbiname prof. Joną ŽMUIDZINĄ.

Jei tik Žmuidzinai, tai Jonas

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis profesoriau Jonai, kodėl esate Žmuidzinai, o ne Žemaitis?

Jonas Žmuidzinai. (Juokiasi). Kitas klausimas, prašau.

ML. Bet mes nebaigėme su šiuo pirmuoju. Įtariu, kad po šia pavarde slypi ištisa istorija. Ar nebuvo taip, kad Jūsų senelio ar prosenelio pavardę Žemaitis koks caro laikų raštininkas, o gal vaikeliiui gimus klebonas užrašė lenkiška forma? Taip ir Žemaičio galėjo atsirasti Žmuidzinai, kaip kad Žvirblis virsdavo Vrublevskiu, Lapinas – Lisovskiu, Valančius – Volončevskiu ir pan.

J. Žmuidzinai. Mano giminės atveju gal buvo kitaip, nes dar mano senelis buvo Jonas Žmuidzi-

nas. Apie savo šeimą galiu kalbėti nuo senelio, bet ne anksčiau. Senelis gimė 1898 m. Keturvalakiuose, Vilkaviškio apskrityje. Prancūzijoje

■ Nukelta į 2 p.

Per septynis laikraščio „Mokslo Lietuva“ numerius spausdinome interviu ciklą „Orchidėjų medžiotojas iš Lietuvos“ su mokslo istoriku, Niujorko politechnikos universiteto profesoriumi Romualdu ŠVIEDRIU (pirmasis išspausdintas 2008 m. balandžio 17 d. Nr. 8 (386), septintasis – 2009 m. sausio 29 d. Nr. 2 (402)). Tai pašnekesiai apie ištisias išpūdingos mokslinės veiklos ir likimo asmenybę Juozapą VARŠEVIČIŲ (Joseph Ritter von Rawicz Warszewicz, 1812 09 08–1866 12 29). Jo vardą ir pavardę galima aptikti užrašytą įvairiai, nevengė to daryti ir pats Juozapas Varševičius, gyvendamas įvairiakalbėje ir įvairiakultūroje aplinkoje tiek Europoje, tiek ir savo kelionių į Centrinės ir Pietų Amerikos šalis metu.

Pats laikas sugrįžti prie JUOZAPO VARŠEVIČIAUS asmenybės

Per prabėgusius kone ketverius metus visų pirma Romualdai Šviedriui susikauptė naujų žinių apie J. Varševičiaus asmenybę ir jo mokslinę veiklą, taip pat kai kuriuos jo bendraminčius. Kartais net viena kita, atrodytų, smulkmena tarsi nauja šviesa nutvieskia mums rūpimą asmenybę, priverčia daug ką kitaip permąstyti ir įvertinti. Įdomiausia, kad priverčia susimąstyti ir apie mus pačius.

Ką svarbiausia ir tiesiog būtina apie šią asmenybę pasakyti prieš tęsiant lyg ir taip jau pakankamai išsamų J. Varševičiaus asmenybės pristatymą? Kai kuriuos svarbiausius biografijos faktus priminsime, nes būtų per drąsu manyti, kad visi dabartiniai „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai bus skaitę ir minėtąjį publikacijų ciklą. Ne pati didžiausia nelaimė, nes tiems, kuriems mokslo istorija ir mūsų tėvynainių nuveikti darbai ir jų likimai rūpi, visagalys internetas padės tas publikacijas susirasti.

Juozapas Varševičius gimė neturtingų bajorų šeimoje Vilniuje per napoleonmetį, 1812 metais. Patys šie gimimo metai, kaip toliau pamatysime, tarsi savotiška lemtimi pažymėjo tolesnį jo likimą. Bet prieš tai atkreipsime dėmesį į jo kilmę, kuri XIX a. dar vaidino svarbų vaidmenį. Niekur nerandame patikimų įrodymų, kad būtų kilęs bent jau iš bajorų. Bajorystę, net riterystę,

■ Nukelta į 6 p.

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

kviečiame prenumeruoti „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose ir internetu 2013-iesiems metams: mokslo visuomenės informacija Jus pasiekis greičiau ir operatyviau negu laukiant internetinio laikraščio varianto.

Prenumeratos kaina: 1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt, 11 mėn. – 100,98 Lt.

KOSMOLOGIJA

ASTROFIZIKAS JONAS ŽMUIDZINAS apie nematomą

■ Atkelta iš 1 p.

1924–1927 m. studijavo teisę Monpelje universitete (Université de Montpellier), viename seniausių Europoje, 1928–1929 m. – Paryžiaus universitete. Nepriklausomybės metais dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje. 1937–1940 m. dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Londone. Gyvendamas Lietuvoje, parašė keletą literatūrinių knygų, iš kurių tik vieną prisimenu, tai „Runcė ir Dandierinas“.

ML. *Ką žinote apie senelio pasitraukimą į Vakarų?*

J. Žmuidzin. Senelis su žmona ir sūnumi, būsimuoju mano tėvu, pasitraukė iš Lietuvos karo metais priartėjus frontui. Pirmiausia atsirado Anglijoje, vėliau visa šeima persikėlė į Kanadą. 1962 m. senelis J. Žmuidzin buvo paskirtas Lietuvos konsulu Kanadoje, vėliau buvo generalinis konsulas*. Mirė 1989 m., palaidotas Toronte, Kanadoje.

Dabar apie tėvą Joną Stasį Žmuidziną. Kanadoje mano būsimas tėvas susipažino su kanadiete, kuri vėliau tapo mano mama. Iš Kanados tėvas atvyko studijuoti į JAV, pirmiausia į Indianą, vėliau persikėlė į Kaliforniją. Doktoratą ruošė Kalifornijos technologijos institute („Caltech“), kur aš dabar profesoriauju. Kai gimiau 1960 m., tėvas buvo studentas, studijavo teorinę fiziką. Iš šios srities apsigynė ir doktoratą. Dirbo NASA Reaktyvinės traukos laboratorijoje (Jet Propulsion Laboratory), kurioje ir aš dabar turiu profesoriaus poziciją.

ML. *Pradedant seneliu Jonu Žmuidzinai, matyt, buvo ištikimi tradicijai ir berniukus krikštijo tik Jono vardu.*

J. Žmuidzin. Tėvelis turėjo dvigubą vardą – Jonas Stasys, bet man teko tik vienas – Jono – vardas. Turiu broli Petrą ir tris seseris – Rūtą, Marytę ir Danutę.

ML. *Reikia manyti, ne visi jie dirba NASA?*

J. Žmuidzin. (Juokiasi). Ne, jauniausias iš mūsų brolis Petras Žmuidzinas yra architektas, gyvena Bostone. Rūta – menininkė, gyvena Santa Monikoje, Kalifornijoje. Marytė apsigynė psichologijos doktoratą, augina šeimą taip pat Kalifornijoje. O iš seserų jauniausioji – Danutė – yra advokatė, ištekiėjo už anglo ir augina šeimą.

ML. *Ar visi Žmuidzinai kalba taip gražiai lietuviškai kaip Jūs?*

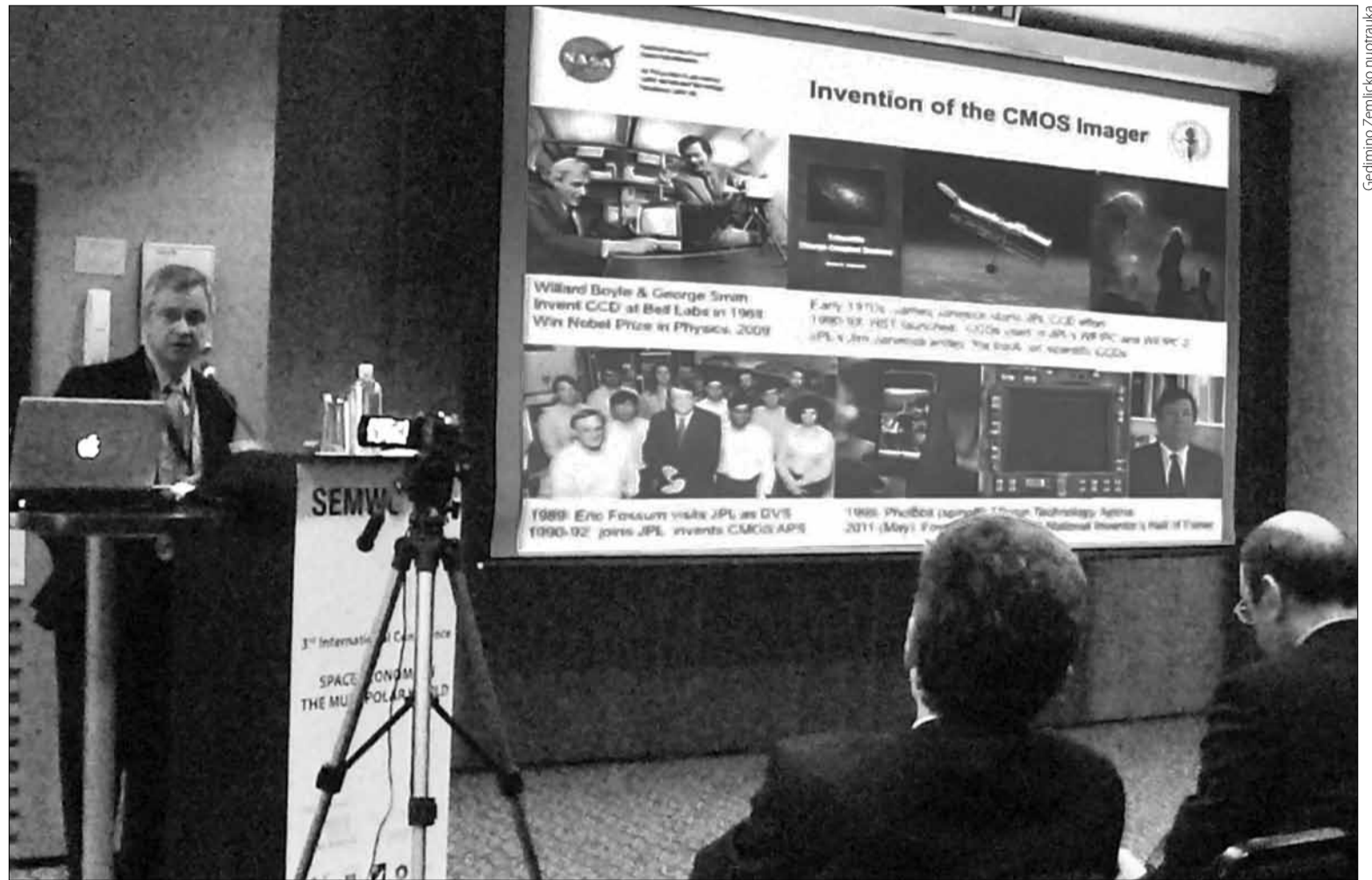
J. Žmuidzin. Visi kalbame lietuviškai. Mano šeimoje žmona Vilija, kurios mergautinė pavardė Mickevičiūtė, taip pat yra lietuvių emigrantų duktė. Mūsų šeimoje dvi dukros: Regina studijuoja mechaninę inžineriją Niujorke, o Lina moksleivė. Ji lanko tą pačią šeštadieninę lietuvių mokyklą, kurią lankė Regina, kurią ir man yra tekę lankyti.

ML. *Supratau, kad „Caltech“ studijavote fiziką.*

J. Žmuidzin. Taip, lankiau būtent šią aukštąją mokyklą, įgijau fizikos bakalauro laipsnį. Iš ten įstojau į Berklio universitetą Šiaurės Kalifornijoje. Buvau pasiryžęs studijuoti teorinę fiziką, kaip ir tėvas, bet vėliau persigalvojau. Berklyje ruošiau fizikos doktoratą, susipažinau ir su būsimąja žmona Vilija. Ji taip pat buvo studentė.

ML. *JAV jauniems lietuviams susipažinti, sukurti lietuviškas šeimas gal nėra labai sudėtinga?*

J. Žmuidzin. Lietuviai tarpusavyje bendrauja, o su Vilija kartu šokome lietuviškų šokių grupėje, kur ir

Vilniuje vykusioje trečiojoje tarptautinėje kosmoso tyrinėjimams skirtoje konferencijoje „Kosmoso ekonomika daugiapoliame pasaulyje 2012“ (Space Economy in the Multipolar World 2012 – SEMWO 2012) pranešimą skaito prof. Jonas Žmuidzin

susipažinome. Dalyvaudavome įvairiose šventėse, pokyliuose, kur paprastai jaunimas ir susipažįsta.

Kaip atėjo į NASA

ML. *Kaip tapote NASA Reaktyvinės traukos laboratorijos (JPL) darbuotoju?*

J. Žmuidzin. Dar studijuodamas „Caltech“ daugiau kaip prieš 30 metų pradėjau dirbti mokslinį darbą Reaktyvinės traukos laboratorijoje, kuri priklauso tiek „Caltech“ui, tiek ir NASA. Moksliniam darbui vadovavo du profesoriai, abu tyrinėjo kosminius spindulius, montuodavo į dirbtinius Žemės palydovus įvairius matavimų ir tyrimų prietaisus. Man taip pat teko su tais kosminių spindulių tyrinėjimais susidurti. Vienas iš darbo vadovų buvo fizikas prof. Edwardas Stounas (Edward C. Stone). 1972 m. jis buvo „Voyager“ skrydžio į kosmosą vyriausiasis mokslinis vadovas, po to tapo NASA Reaktyvinės traukos laboratorijos direktoriumi.

Vėliau man studijuojant Berklyje buvo pradėtas kurti vienas labai įdomus astrofizikinis prietaisas, prie šio darbo ir man teko prisidėti. Pasistatė gan sudėtingą aparatūrą, kurioje buvo lazeriai, elektronikos prietaisai, detektoriai, kurių aušinimui naudojome skystą helį. Teko visus tuos dalykus pervežti į NASA tyrimų centrą Šiaurės Kalifornijoje, reikėjo mūsų sukomplektuotą instrumentą pritaisyti prie teleskopo. Surištojo krūvio vaizdo jutiklius (Charge Coupled Devices) įmontavome į skraidančią kosminę astronominę observatoriją, kuriai buvo pritaikytas keturmotoris lėktuvas „C-141 Starlifter“ su jame esančiu 1 m skersmens infraraudonųjų spindulių teleskopu. Štai su šia aparatūra prikašiotą skraidančią observatoriją (The Kuiper Airborne Observatory) kilome į 12–13 km (41 tūkst. pėdų) aukštį. Skrydžio metu matavome tolimojo spinduliavimo infraraudonąsias ban-

gas. Infraraudonieji spinduliai gerai sklinda pro kosminių dulkių debes, bet Žemės atmosferoje esantys vandens garai šias bangas labai smarkiai sugeria, todėl reikėjo kilti kuo aukščiau.

ML. *Stebėjote tik kosminę erdvę? O gal ir Žemės paviršių?*

J. Žmuidzin. Žiūrėjome tik aukštyn, bet ne žemyn. Fizikams tai buvo labai įdomus projektas.

ML. *Gaudavote infraraudonųjų spindulių spektrus?*

J. Žmuidzin. Teisingai, matavome spektrus. Visą šį aparatūros kompleksą galėtume pavadinti labai aukšto skiriamosios gebos (rezoliucijos) lazeriniu spektroskopu. Tai buvo nauji stebėjimai, kurie vėliau man padėjo gauti darbą NASA tyrimų centro Reaktyvinės traukos laboratorijoje. Tai štai šioje laboratorijoje esu vyriausiasis technologas, man tenka rūpintis visamums reikalinga technologija – visų laboratorijoje vykdomų projektų. Tenka rūpintis, kur mums reikia ar reikės dirbti, į ką investuoti ir kokias naujas technologijas vystyti. Tokios mano pareigos šioje NASA laboratorijoje. Gal bus įdomu sužinoti, kad vienoje šioje laboratorijoje dirba 5 tūkst. darbuotojų.

ML. *Ne ką mažiau negu visoje Lietuvoje turime mokslo darbuotojų. Beje, konferencijoje skaitėte pranešimą, kaip NASA laboratorijoje, kurioje dirbate, buvo modeliuojamas ir konstruojamas marsaeigis „Curiosity“. Žmonija susidomėjusi laukia, kada NASA paskelbs „Curiosity“ misijos į Marsą bent jau pirmuosius rezultatus.*

J. Žmuidzin. Lietuvoje visi manęs klausinėjo apie „Curiosity“, o aš visiems atsakinėjau, kad nieko nežinau, nes prie šio projekto tiesiogiai man neteko dirbti. Net jeigu ir žinočiau ką nors svarbaus, vis vien negalėčiau iš anksto skelbti.

ML. *Pirmieji turi paskelbti patys to projekto vadovai?*

J. Žmuidzin. Vykdam tokius

projektus galioja aiškios taisyklės: ką galima skelbti, kada galima ir kam priklauso tą informaciją viešinti. Pirmiausia tą daro projekto vyriausiasis mokslininkas (Project Scientist) ir mokslinės komandos dalyviai, o ypač mūsų laboratorijos vyriausiasis mokslininkas Džonas Grotzingeris (John Grotzinger). Ko gero, per kurį nors interviu jis davė suprasti, kad galimi istoriniai atradimai. Bemat kažkas pasigavo, pradėjo sklisti gandai, kad Marse surasta gyvybės ženklų ar kažkas panašaus. Labai abejoju, kad rasta kas nors tokio.

Nejau NASA turi vis mažiau paslapčių?

ML. *Kadangi laikraštį „Mokslo Lietuva“ skaito ne vien mokslininkai, bet labai įvairių interesų ir išsilavinimo skaitytojai (to ir siekiame), tai prašome pasakyti, kas yra dabartinė NASA. Žinome, kad tai Nacionalinė aeronautikos ir kosmoso administracija (National Aeronautics and Space Administration), bet kas slypi po šiais žodžiais? Kiek žinau, tai nekarines kosmoso tyrimo programas vykdanči JAV valstybinė agentūra, bet tarp daugelio centrų ir laboratorijų NASA priklauso ir Los Alamos nacionalinė laboratorija Naujojoje Meksikoje, kuri nuo Antrojo pasaulinio karo metų dalyvavo JAV branduolinio ginklo kūrimo programoje. Kiek NASA yra atvira ir kiek uždara organizacija?*

J. Žmuidzin. Kai 1958 m. NASA buvo įkurta, tai pats JAV prezidentas nusprendė, kad NASA turės dirbti ne JAV saugumo sistemai, bet spręsti savarankiškas užduotis. Norinti dirbti NASA jokių slaptumo dokumentų ar ypatingų kredencialų nereikia. Labai retas atvejis, kad tektų dirbti su slapta informacija. Paslapčių NASA mažai.

ML. *Ko gero, šiandieninėse NASA programose sprendžiama daugybė fizikinių ir technologinių uždavinių, kurie mažai ką bendro turi su kosminių skrydžių romantika, bet daugiau*

primena įprastas universitetų laboratorijas?

J. Žmuidzin. Būtent tai man ir yra įdomiausia dalis. NASA sąlyginai būtų galima skirti tarsi į dvi dalis. Viena dirba su astronautais, kosminėmis stotimis, dirbtinių Žemės palydovų programomis, taip pat giliojo kosmoso palydovais. Kita – tai mokslinių tyrimų dalis (Science Mission Directory), kurioje yra astrofizikos, planetų mokslo, Žemės mokslo (kai iš erdvės stebimi įvairūs Žemėje vykstantys procesai) ir daugelio kitų sričių tyrimo padaliniai. Dabar ypač svarbu suprasti Žemėje vykstančių klimato pokyčių priežastis ir jų padarinius. Tam tenka atlikti daugybę matavimų, juos analizuoti ir aiškintis, kas vis dėlto vyksta mūsų planetoje.

ML. *JAV daug lėšų ir jėgų skiria Žemės klimato pokyčiams tirti, antai prezidento Bilo Klintono prezidentavimo metu buvęs JAV viceprezidentas Alas Goras (Al Gore) jau vėliau, 2007 m. kartus su Tarpyvrausybine klimato kaitos komisija buvo apdovanojamas Nobelio Taikos premija. Antra vertus, pačios JAV Kioto protokolo nepasirašė, dėl ko buvo kritikuojamas daugelio pasaulio valstybių. Susidaro savotiškas prieštaravimas ir dviprasmiška padėtis.*

J. Žmuidzin. Klausimas išties svarbus. Kalbant apie mokslininkus,

* Prof. Jono Žmuidzino klausinėtui pavyko aptikti, kad jo senelis dr. Jonas Žmuidzinas nuo 1920 m. rašė į tokius leidinius kaip *Lietuva, Rytas, Lietuvos aidas, Gaisrai* ir kitus. 1929 m. išleido apsakymų rinkinį „Ryto kraujas“, 1931 m. poemą „Pajūrio himnas“. Taip pat yra parašęs mokslinį veikalą prancūzų kalba „Commonwealth polono-lithuanien ou l'Union de Lublin (1569)“, už kurį Paryžiaus universitetas Jonui Žmuidzinui suteikė teisės daktaro laipsnį. 1978 m. minėtas veikalas išleistas leidykloje „Morton Editeur“ Paryžiuje. 1972 m. dr. J. Žmuidzinas į prancūzų kalbą išvertė 1529 m. „Lietuvos statutą“. Buvo Lietuvių rašytojų draugijos narys. – G. Z. past.

Šviesą, tamsiąją medžiagą ir kitus dalykus

vargu ar išskyla didelių prieštaravimų jų pozicijose. Bet yra politinė kontraversija, kadangi kai kurioms įtakingoms ir galingoms kompanijoms kyla didelių ekonominės konkurencijos pavojų. Be politinio sprendimo nebūs įmanoma apsieiti. Vienas dalykas, kai stebime klimato kaitą ir mes, mokslininkai, matome kai kurias akivaizdžias priežastis, bet kokių priemonių ir kaip greitai galėtume imtis? O tai jau politinis klausimas. Ir sprendimas ne vien JAV, bet ir vienijant visų pasaulio šalių pastangas.

Tyrinėja iš Visatos Žemę pasiekiančias mikrobangas

ML. *Prie kokio mokslinio projekto dirbate dabar?*

J. Žmuidzinas. Esu astrofizikas, Berklyje pradėjęs savo kaip mokslininko karjerą, ją tęsiau ir toliau, tik NASA laboratorijoje. Dirbu su milimetriniais infraraudonųjų spindulių astrofizikiniais tyrimais. Iš pradžių tekdavo atlikti spektroskopinius matavimus. Daug pastangų reikalavo technologiniai dalykai, nes tekdavo pasukti galvą, kaip tuos labai jautrius matavimus atlikti, kokių tam reikia priemonių. Matavimai labai tikslūs, tad mums reikia įvairių superlaidinių detektorių ir kitų elektronikos priemonių.

Taip pat esu „Caltech“ fizikos profesorius ir atlieku savo astrofizinius tyrinėjimus. Vadovauju tyrimams grupei, kurioje dirba studentai ir postdokai (mokslininkai stažuotojai pagal Lietuvos teisės aktus – G. Z. past.). Vykdomi įvairūs projektai. Dabar Čilėje bandome statyti didelį 25 m skersmens submilimetrinį teleskopą, kuris bus skirtas tirti nematomai Žemę pasiekiančias šviesas. Tai 1–1,5 mm ir trumpesnio ilgio bangos.

ML. *Kuo šios bangos svarbios, kad joms tyrinėti kuriami ir statomi tokie milžiniškas lėšas kainuojantys teleskopai?*

J. Žmuidzinas. Atsakysiu štai kaip. Jeigu dabar galima išmatuoti, kiek matomos šviesos yra Visatoje, tai dažniausiai nesusimąstome, kad nepalyginamai daugiau yra akiai nematomos šviesos. Tyrinėdami nematomą šviesą galime gauti informacijos apie visą bet kurį Visatos gyvavimo periodą ir bet kurio kūno kada nors išspinduliuotą nematomą šviesą.

ML. *Kalbame apie mus pasiekiančią šviesą (matomą ir nematomą), tą kuri mus dabar pasiekia, bet ne ta, kuri nuskrėjo begalybę? Tos jau nepasiekime savo tyrimo instrumentais?*

J. Žmuidzinas. Bet ta šviesa vis vien Visatoje egzistuoja. Kai stebime dangų, tai kartu stebime ir visa, kas yra atsitikę Visatos raidoje. Iš tolimų galaktikų šviesai Žemę pasiekti daugiau užtrunka, šviesa mus vėliau pasiekia. Todėl tolesnių objektų spinduliuotė mus informuoja apie jaunesnės Visatos įvykius.

Astrofizikai tyrinėja ne tik matomą, bet ir infraraudonąją šviesą, kurią per visą Visatos raidą išspinduliuavo galaktikos ir žvaigždynai. Tai vienas komponentas, bet yra ir kitas, daug ilgesnių mikrobangų komponentas, kurių ilgis yra maždaug centimetro ar kiek trumpesnio ilgio. Ši spinduliuotė buvo paleista, kai Visata po Didžiojo Sprogimo buvo maždaug 300 tūkst. metų senumo. Tuo metu tai buvo matoma šviesa ir keleto tūkstančių laipsnių temperatūra. Visata atrodė maždaug taip, kaip dabar atrodo mūsų Saulė.

Visata plėtėsi ir matomos labai trumpos šviesos bangos po truputį ilgėjo. Dabar tos bangos yra apie tūkstantį kartų ilgesnės, negu buvo po Didžiojo Sprogimo. Buvo trumpesnės už mikroną (mikrometrą), dabar jų ilgis yra keleto milimetrų ar net centimetro ilgio. Būtent ši nematoma šviesa Visatoje vyrauja, o šių mikrobangų energija daug didesnė – dešimtis kartų – už matomosios šviesos energiją.

Taigi kosmose be labai ilgų bangų yra matoma šviesa, infraraudonoji šviesa, o tarp tų dviejų yra trečias komponentas, kuris tik 1993 m. buvo išmatuotas – tolima infraraudonoji

Lietuvos diplomatas dr. Jonas Žmuidzinas (1898–1989)

šviesa, arba submilimetrinė šviesa. Ši nematomoji šviesa svarbi lygiai tiek pat kaip ir matoma šviesa. Per visą astronomijos istoriją buvo tyrinėjama ir studijuojama matoma šviesa, astronomai net nesusimąstė, kad tyrinėtojams nė kiek ne mažiau vertinga ir nematomoji šviesa. Dabar mes ją kaip tik ir studijuojame. Tam turime statyti specialius teleskopus, mums reikia turėti atitinkamus detektorius ir tyrimo instrumentus, reikia rūpintis, kaip išvystyti atitinkamas tyrimų technologijas. Tai ir yra mano tiesioginis darbas.

Ką duos žmonijai Higgs bozono atradimas?

ML. *Tarptautiniame branduolinių tyrimų centre CERN 27 km ilgio tunelyje įrengus didįjį hadronų priešpriešinių srautų greitintuvą ar nekils konkurencija astrofizikų darbams? CERN'e tyrimus atliekantys fizikai sukuria panašias sąlygas, kurios susidarė po Didžiojo Sprogimo (angl. Big Bang) ir kurias astrofizikams pavyksta tirti dėka Žemę pasiekiančio spinduliuavimo iš tolimų galaktikų.*

J. Žmuidzinas. Vyksta įdomūs dalykai kosmologijoje ir astrofizikoje,

informaciją galima gauti tiek iš kosmoso, tiek imituojant Visatoje po Didžiojo Sprogimo vykusius procesus. Ir tai puiku, nes reikia stengtis gauti informaciją įvairiais būdais.

ML. *Ką duos fizikams naujos subatominės dalelės – Higgs bozono atradimas? Nuo šiol lyg ir žinome pagrindinį Visatos statybinį elementą, itin svarbų vaidmenį Visatos raidoje atlikusį po Didžiojo Sprogimo. Manoma, kad ši „dieviškoji dalelė“, kaip Higgs bozoną spėta „pakrikštyti“, prieš 13,7 mlrd. metų (iškart po Didžiojo Sprogimo) suteikė medžiagai masę, taigi ir energiją, todėl galėjo susidaryti žvaigždės, planetos ir galop po milijardų metų*

medžiagą, bet ir juodąją energiją. Taip pat nustatytas Visatos plėtimasis, be to, vis greitėjantis.

ML. *Šioje vietoje norėčiau išsamesnio paaiškinimo. Ar tai nėra tapatūs dalykai: juk jeigu yra medžiaga, tai jau savaime lyg ir turėtų kartu egzistuoti ir energija? Nebent norėtume įskaudinti senelį Einšteiną?*

J. Žmuidzinas. Prie to dar sugrįšime. Norėjau pasakyti, kad niekas nebuvo tikras, taip pat ir pats Peteris Higgsas, kad jo vardu pavadintoji dalelė tikrai bus rasta. Tačiau jeigu Higgs bozonas vis dėlto teoriškai buvo išpranašautas, tai tamsios energijos ir tamsios

žvaigždės ir žvaigždynai.

ML. *Tai kas yra ta tamsioji medžiaga? Ji nespinduliuoja, išeitų, kad įprastais astrofizikams būdais jos ir užfiksuoti neįmanoma? Kas tai per materijos forma?*

J. Žmuidzinas. Tamsioji medžiaga nespinduliuoja, bet turi gravitacijos lauką.

ML. *Vadinasi, turi masę? Antraip nebūtų materijos forma.*

J. Žmuidzinas. Tamsioji medžiaga masę turi, o su tamsiąja energija yra kiek kitaip. Tamsioji energija ir yra priežastis, dėl kurios Visata plečiasi vis didesniu greičiu. Tai tarsi tamsiajai medžiagai priešingas veikimas. Tam-

Prof. Joną Žmuidziną apie senelį Lietuvos diplomata dr. Joną Žmuidziną klausinėja Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politikos planavimo departamento patarėjas dr. Rimantas Morkvėnas

susiformuoti organinio pasaulio gyvybę, kaip mes ją suprantame. Higgs bozonas sukūrė materiją (ir tam pakako tūkstantmilijardinės sekundės dalies po Didžiojo Sprogimo), o tai dieviškos kūrybos didybės vertas aktas. Tad gal turime pagrindo teigti, kad jau žinome vieną svarbiausių Visatos susidarymo paslapčių?

J. Žmuidzinas. Didžiosios Britanijos fizikas teoretikas Peteris Higgsas (Peter Higgs) dar 1964 m. paskelbė prielaidą apie tokios dalelės egzistavimą, mat ji paaiškintų trūkstantą grandį tarp materijos dedamųjų dalių ir jas veikiančių pagrindinių jėgų. Mokslininkas, kuriam 82 metai, jautėsi laimingas, kad galėjo sulaukti jo teoriją patvirtinusio eksperimento rezultatų. O ką sako kosmologijos studijos, ypač atliktos per paskutinius dešimt metų? Sako, kad Visata turi ne vien juodąją

medžiagos aptikimas buvo nepaprasta naujiena. Niekas apie tai nė neįtarė.

ML. *Kaip čia fizikai teoretikai šitaip apsilaido?*

J. Žmuidzinas. Gerai, kad jūs tą sakot, o ne aš. (Juokiasi).

Tamsiosios medžiagos ir tamsiosios energijos keistenybės

J. Žmuidzinas. Vis dėlto turime pripažinti, kad fizikai teoretikai labai daug padarė sukurdami vadinamąjį Standartinį fizikos modelį. Tas modelis labai sėkmingas, bet jis ne viską aprašo. Neaprašo tamsiosios energijos, niekas nežino, kaip ta tamsioji energija į visumą sujungia visą kitą fiziką, kurią mes suprantame. Tą patį galime pasakyti apie tamsiąją medžiagą. Tai du skirtingi dalykai, tamsi medžiaga sukuria gravitacinį lauką. Jeigu tamsios medžiagos nebūtų, tai ir mūsų nebūtų.

ML. *Tai gravitonai vis dėlto egzistuoja?*

J. Žmuidzinas. Prie gravitonų dar grįšime, o prieš tai dar yra kas pasakyti apie tamsiąją medžiagą. Kodėl ji reikalinga? Po Didžiojo Sprogimo medžiagos tankumas buvo beveik vienodas visoje Visatoje. Ką stebime dabar?

ML. *Medžiagos sankaupas žvaigždžių, galaktikų pavidalu.*

J. Žmuidzinas. Teisingai, vienoje Visatos dalyje egzistuoja žvaigždės, o kitoje beveik tuščia. Šitaip galėjo nutikti tik dėl gravitacijos. O dominuoja tamsioji medžiaga, kurios Visatoje daug daugiau negu paprastos medžiagos, iš kurios planetos ir mes patys „pagaminti“. Be tamsios medžiagos nepakaktų gravitacijos, kad susidarytų

sioji medžiaga bando pritraukti visa, kas pasiduoda gravitacijai, o tamsioji energija bando atstumti.

ML. *Ar galima kalbėti apie tam tikrą pusiausvyrą Visatoje? Norėjau pasakyti – harmoniją, bet šiai sąvokai labiau tinka estetiškas pradai, tad šiuo atveju gal ne visai dera.*

J. Žmuidzinas. Pasakyčiau, kad vyksta kova. Iš pradžių laimėjo tamsioji medžiaga, o dabar viršų ima tamsioji energija.

ML. *Kuo baigsis?*

J. Žmuidzinas. Baigsis niekuo. Labai liūdna.

ML. *Visata plėsis, bet ateis metas vėl trauktis?*

J. Žmuidzinas. Kiek mes dabar suprantame, traukimosi nebus. Visata visą laiką plėsis, baigsis tuo, kad žvaigždės išdegs ir jų neliks. Nieko neliks, bus labai liūdna.

Šia liūdna gaida tenka baigti pirmąją pokalbį su Jonu Žmuidzinu dalį, nes nežiūrint šių eilučių autoriaus priešinimosi, profesorių teko atiduoti (laimei, laikinai) į televizinių ir diplomatų rankas. Visiems įdomu žinoti, kas nauju vyksta raudonojoje planetoje, kurią vagoja marseigio „Curiosity“ rati, o Lietuvos diplomatijos istorijai juk reikšmingas profesorius senelio dr. Jono Žmuidzino indėlis. Tikėsimės, kad antroje pašnekesio su prof. Jonu Žmuidzinu dalyje nuskambės ir optimistiškesnių gaidų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Prof. Jonas Žmuidzinas tikriausiai nesitikėjo, kad bus toks populiarus tarp žurnalistų ir televizijos darbuotojų

KNYGOTYRA

NAUJA darbščiojo knygotyryninko KNYGA

Arnoldas PIROČKINAS

Iš pradžių knygos liustracija

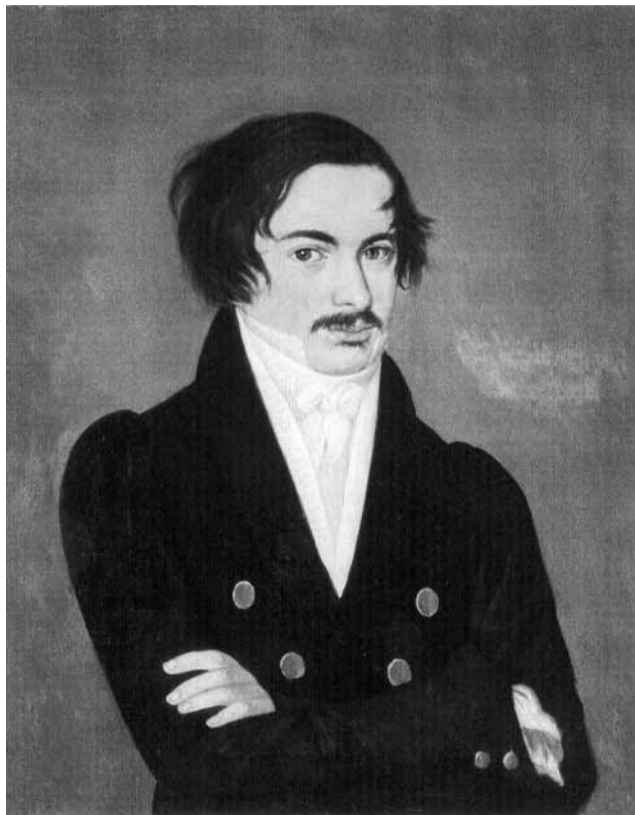
Vos tik knyga patenka į daugiau ar mažiau patyrusio skaitytojo rankas, kad ir neskaityta, ji tuojau duoda supratimo, ko iš jos galima tikėtis. Mūsų pristatomoji knyga iš karto nuteikia palankiai ir viltingai. Jos autoriui Domui Kaunui, Lietuvos MA tikrajam nariui, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto profesoriui ir pareigūnui, ji ne pirmasis veikalas. D. Kaunas ilgainiui rado ir išvarė savo knygotyrynės veiklos barą – tapo nepakeičiamu Mažosios Lietuvos lietuviškos spaudos ir jos darbuotojų veiklos specialistu. Tą yra pripažinusios įvairios žymios institucijos, suteikdamos jam net keturias premijas: Lietuvos mokslo (1994), M. Lietuvos fondo (Kanada) Dr. Vydūno (1995), literatūrinę Ievos Simonaitytės (1997) ir Martyno Mažvydo (1998). Atsidėjimas M. Lietuvos spaudai ir jos veikėjams rodo D. Kauno įžvalgumą. Juk reikia turėti galvoje, kad Rytų Prūsijoje 1547–1861 m., kur gyveno 5–6 kartus mažiau lietuvių negu D. Lietuvoje, išėjo 614 lietuviškų knygų, tuo tarpu pastarojoje – 641 knyga. O veikiant Rusijoje lietuviškos spaudos lotyniškoms raidėms draudimo įstatymui, 1964–1904 m. (nuo 1872 m. imta

Pasinaudota taip pat dar keliais privačių asmenų dokumentų ir knygų rinkiniais. Vertingą jų rinkinį turi sukaupęs pats autorius. Literatūra daugiausia lietuvių ir lenkų kalbomis, vienas kitas šaltinis lotynų, rusų, vokiečių ir latvių kalbomis. Knygos gale aštuoni dokumentai publikuoti skyriuje „Priedai“ originalų kalbomis su vertimais į lietuvių kalbą. Šios publikacijos pasidaro prieinamos kitiems tyrėjams ir klausimu besidomintiems žmonėms.

Gilintis į knygą taip pat nuteikia jos poligrafine išvaizda (dailininkė Vida Kuraitė): solidus formatas, tinkamas popierius, gausybė iliustracijų.

Ankstesnių tyrėjų darbų įvertinimas

Atlikę, geologų terminu tariant, knygos rekonstruktuotę – išankstinę objekto apžiūrą, galime imtis ją nuodugnai skaityti. Kaip įprasta

Grafas Jurgis Plateris (Nežinomas dailininkas, 62 x 54 cm; drobė, aliejus)

lemų. Pavyzdžiui, pirmtakai tyrėjai neįstengė tiksliai nustatyti J. Platerio gimimo vietos ir datos. Ir D. Kaunui

ciškų, Aleksandrą ir Kazimierą. Švėkšnos dvaro būta labai didelio. Kai 1820 m. rūpestingas tėvas iš anks-

Plateris: asmenybė, tėviškė, titulas ir turtas“ autorius nubrėžia, kaip labai senos vokiečių kilmės aristokratų šeimos, dabar gerokai aplenkėjusios, atžala ėmė gravituoti engiamos lietuvių tautos link. Šios šeimos istorija kruopščiai vaizduojama nuo J. Platerio senelių Petronelos ir Vilhelmo, kurie 1766 m. iš kunigaikščio Mykolo Kazimiero Oginskio nusipirko nuogyventą Švėkšnos dvarą ir tapo Žemaičių Platerių šakos pradininkais. Tačiau naujieji šeiminkai dvarą negyveno. Jame įsikūrė Petronelos ir Vilhelmo sūnus Jurgis, kuris buvo vedęs kunigaikštę Giedraitytę (Giedroyć). Juodu susilaukė net 13 vaikų (užaugo 10), tarp jų ir knygos pagrindinis personažas Jurgis, turėjęs dar penkis brolius: Steponą, Juozapą, Pranciškų, Aleksandrą ir Kazimierą.

to jį padalijo sūnams, jam priklausė 33 tūkst. ha žemės ir daugiau kaip 5 tūkst. čišininkų (baudžiauninkų, nėjusių lažo, bet mokėjusių dvarui činšą, arba čyžę, nustatytą piniginių mokesčių). Per šias dalybas sūnui Jurgiui teko šalia Švėkšnos esantis Gedminaičių palivarkas, kuris tapo jo didžiulės valdos centru. Kartu su kitomis valdomis (Telšių apskrityje turėjo du kaimus) jis valdė apie 3400 ha žemės.

Reikia pažymėti, kad Platerių šeima labai brangino mokslą: visi šeši Plateriukai baigė universitetus. Suprantama, skyriuje išsamiausiai nubrėžtas Jurgio mokymasis Kražių ir Vilniaus universiteto gimnazijose, studijos Vilniaus universitete, kurį baigė būdamas vos 18 metų. Taigi jo būta išskirtinių gabumų ir turėta gerų sąlygų. Universitete išryškėjo jo polinkis į humanitarinius mokslus. Gal net krypo į kalbotyrą, kuri tuo metu ėmė smarkiai populiarėti dėl sėkmingai plėtojamo lyginamojo kalbų metodo. Formuojantis lyginamajai indoeuropiečių kalbotyrai, mokslininkų dėmesį patraukė lietuvių kalba.

Tad neatsitiktinai J. Plateris susidomėjo ne tik lietuvių kalba, bet stengėsi pramokti dar latvių kalbos. Lietuviškai tikriausiai jo mokėta dar iki universiteto. D. Kaunas svarsto, kur ir kada jis galėjęs išmokti lietuviškai. Jo

■ Nukelta | 12 p.

Vargu ar kam šiandien žinomo I–II a. romėnų gramatiko Mauro ar Mauraus (jo vardo nepavyko rasti prieinamose Vilniaus bibliotekų enciklopedijose) sentenciją *Habent sua fata libelli* (knygos turi savo likimus) kartoja dažnas autorius, rašantis apie sudėtingą knygos kelią amžių būvyje. Šį perfrazuotą posakį galima pritaikyti taip pat ir ne vienai bibliotekai ar tuo labiau knygų savininkams. Iš tikrųjų visi žmogaus kūriniai turi savo likimus, kartais net šurpius. Įdomiai papasakoti, jie gali patraukti mūsų dėmesį. Įžymiausias mūsų dienų lietuvių knygotyryninkas Domas Kaunas 2012 metų pabaigoje pateikė veikalą, kuriame gražiai sujungė lietuviškos knygos, pirmosios lituanistinės bibliotekos ir su ja susijusių žmonių likimų žavią istoriją – Kaunas, Domas. *Bibliotheca Georgii comitis de Plater. Jurgio Platerio biblioteka – Lietuvos knygos kultūros ir mokslo paminklas.* – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. – 296 p.

drausti įvežti lietuviškus leidinius ir gotiškomis raidėmis) M. Lietuva tapo pagrindine spaudos tiekėja D. Lietuvai. Čia neįkainojamą pagalbą suteikė, nepaisant kelis amžius tvėrusių religinių, kultūrinių ir ekonominių skirtumų bei lietuvių tautą engusių abiejų imperijų daromų kliūčių, šio krašto lietuviai, kurie, būdami Vokietijos piliečiai, jautė savo tautinį bendrumą ir vieningumą su Rusijos lietuviais. Tuo tarpu iki D. Kauno palyginti ne per daugiausia buvo skiriama dėmesio M. Lietuvos indėliui į XIX a. lietuvių tautinio judėjimo sukeltą spaudos išaugimą. Taigi jau knygos viršelyje esanti autoriaus pavardė laiduoja, kad veikalas vertas didžiausio dėmesio.

Tęsiant naujos mokslinės knygos „peržiūras“, labai svarbu žvilgtelti į panaudotas literatūros sąrašą. Solidžios studijos visada jį turi. D. Kauno pristatomos knygos skyriuje „Šaltiniai ir tyrinėjimai“ nurodoma 219 panaudotų vienetų. Iš jų 69 nepublikuoti šaltiniai (daugiausia archyviniai dokumentai), 176 – publikuoti ir 34 tyrinėjimai, t. y. studijos (knygos, straipsniai...). Medžiagos paieškos vyko 14 Lietuvos bibliotekų, muziejų ir archyvų.

visoms monografijoms, ir D. Kauno knyga prasideda „Pratarne“, po kurios eina skyrius „Tyrimai, jų dalyviai, tyrimų tradicija ir metmenys“. Didžioji jo dalis skirta literatūros apie lituanistinės bibliotekos kūrėją Jurgį Platerį apžvalgai ir įvertinimui. Čia kaip vertingas ypač iškeliamas pirmasis jam skirtas rašinys, išspausdintas 1836 m., pora mėnesių po J. Platerio mirties, Vilniuje tris kartus per savaitę rusiškai ir lenkiškai leidžiamame laikraštyje „Litovskij vestnik–Kurier Litewski“. Dėl šio straipsnio autorystės būta visą laiką tam tikrų abejonių. D. Kaunas, pritaręs bibliografo Václavo Biržiškos nuomonei ir papildęs įtikinamais samprotavimais, šį straipsnį priskiria Simonui Stanevičiui, ypač artimam J. Platerio žmogui.

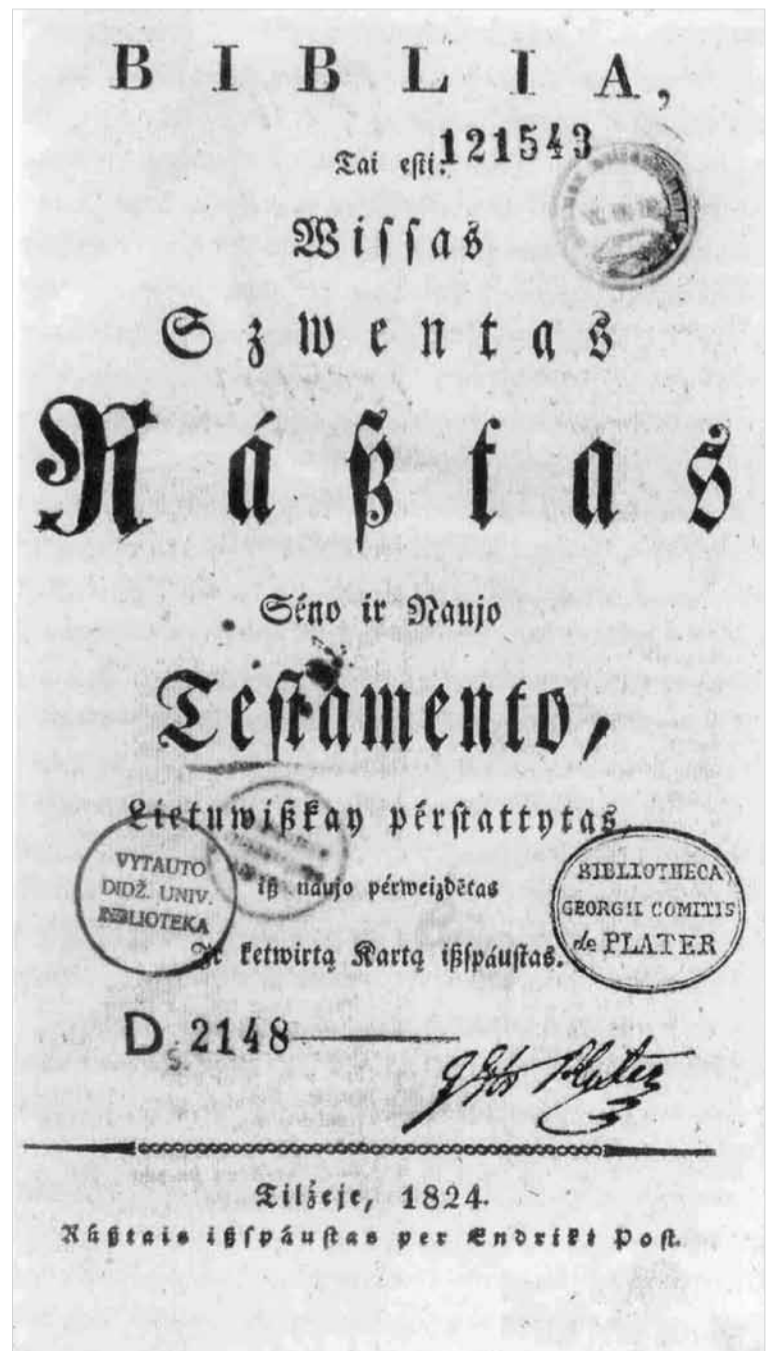
Apžvalgos tąsa derėtų laikyti skyrių „Darbo šaltiniai“, kur apibūdinama turima surinktoji medžiaga. Šaltiniai labai įvairūs. Iš jų ypač verta nurodyti, jog autorius, kaip tikras mokslininkas, nepagalėjo laiko ir jėgų paieškoms senose XIX a. pr. bažnytinėse metrikų knygose. Ne visada paieškos būdavo sėkmingos, bet vis dėlto jos padėjo išspręsti daug datavimo prob-

nepasisekė aptikti jo gimimo metrikų pirminio įrašo. Tačiau vis dėlto galiausiai paieškos baigėsi sėkme: ir gimimo datą, ir vietą tiksliai nustatė iš 1828 m. Švėkšnos parapijos klebono vestos siunčiamųjų raštų knygos. Joje buvo įrašas, kad mums rūpimas lituanistas buvo gimęs 1810 m. liepos 3 d. Klaipėdoje (gimdyvei čia tikėtasi kvalifikuotesnės pagalbos!) ir liepos 6 d. Klaipėdos katalikų bažnyčioje pakrikštytas Jurgio Jono Vincento vardu (p. 26). Aptikti kur Klaipėdos katalikų bažnyčios metrikų knygas, gali sakyti, nėra vilties.

Kitų Platerių giminės narių metrikai autoriaus surasti Šiluvos, Joniškio, Rozalimo, Raseinių, Švėkšnos bažnyčių metrikų knygose, kurios dabar laikomos Lietuvos valstybės istorijos archyve. Rūpestingai dokumentų ieškota kituose šio archyvo fonduose, įvairių Lietuvos bibliotekų rankraščių skyriuose ir keliuose muziejuose.

Kaip svetimas liko artimas lietuviams

Laikiniai praleidę skyrių „Plateris: asmenvardžio forma ir rašyba“, trumpai aptarkime, kaip skyriuje „Jurgis

Seniausia išlikusi ir diskusijų dėl priklausomybės nekelianti lietuviška Gedminaičių bibliotekos knyga – Liudviko Rėzos redaguoto ketvirtąjo Biblijos leidimo geros būklės egzempliorius, išspausdintas 1824 m. Tilžėje

MŪSŲ KELIAUTOJAI

Nuotrauka iš privataus Aliucijos Orenaitės archyvo

25-oje Baltijos valstybių mokslo istorikų konferencijoje Vilniuje 2012 m. spalio 4 d. pranešimą apie Juozapą Varševičių skaitė profesorius Romualdas Šviedrys, už profesoriaus mokslinė Juozapo Varševičiaus portreto rekonstrukcija, kurią nutapė vilnietė dizainerė atliko Šatūnas

Pats laikas sugrįžti prie

■ Atkelta iš 1 p.

liudija tik emigracijoje J. Varševičiaus prie pavardės naudoti gan įspūdingi aukštą giminės, taigi ir jos atstovo, padėtį nurodantys įrašai kaip antai Ritter von Rawicz. Tačiau kas J. Varševičiui ar jo kuriam nors protėviui bajorystę ar kitus titulus suteikė nėra aišku.

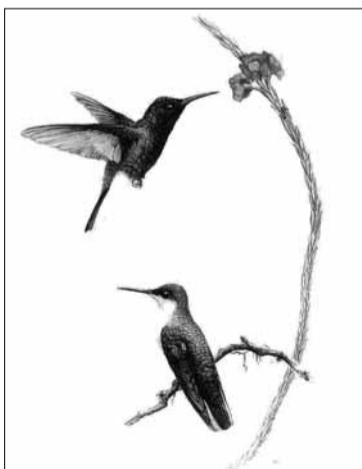
Manome, kad 1828 m. rudenį buvo pradėjęs studijas Vilniaus universitete, bet jo mokslai tęsėsi tik metus. Įsidarbino universiteto botanikos sode, augalų pasaulyje jautėsi laimingas. 1831 m. devyniolikmetis J. Varševičius dalyvavo sukilime prieš carinę Rusiją, generolo Antano Gelgaudo (Gedgaudo) vadovaujama pulke kovėsi Panerių kal-

„**A**š prašau visų Naujojo kontinento šių gražių kraštų žmonių, kurie dar prisimena mano vardą ir mano darbus, padėti šio laiško turėtojui gamtininkui. Šis labai garsus keliautojas gamtininkas dėl savo turimų žinių pagarsėjo botanikos ir zoologijos srityje, taip pat pagarsėjo ir jo kilnus būdas. Jis daug metų gyveno krašte tarp mūsų (devynerius metus Berlyne – R. Šv. past.). Prašau jam padėti ir dėl to, kad aš su juo palaikau labai gerus draugystės ryšius. Esu suinteresuotas, kad jo kelionė būtų sėkminga, nežiūrint, kad ji labai pavojinga.

Rašyta Sansscousi prie Potsdamo.

1850 m. spalio 14 d.

Baronas Aleksandras fon Humboltas“

Tai Augusto Endreso (Augustus Endrés, 1838–1874) Kosta Rikoje atrasti *Eupherusa nigriventris* kolibriai. Panašius kolibrius Juozapas Varševičius siuntė į Londoną mecenatui XIII Derby grafui Edvardui Smitui Stenuliui (Edward Smith-Stanley, 13th Earl of Derby, 1775–1851)

vose, įgijo karininko laipsnį. Sukilimui pralaimėjus atsidūrė Prūsijoje, vėliau Berlyne. Iš ten prasidėjo jo didžiosios kelionės į Naująjį pasaulį – Centrinės ir Pietų Amerikos šalis. Pagarsėjo kaip žymus keliautojas, botanikas, augalų ir gyvūnų kolekcijų sudarytojas, retų ir egzotiškų augalų atradėjas. Būtų keista, jeigu J. Varševičiaus veikla nesudomėtų ornitologai ir šios tyrinėjimo srities entuziastai, nes keliaudamas užsakovams iš Amerikos į Senąją Žemyną jis siuntė retus ir egzotiškus paukščius, veikiausiai ir kitus ne mažiau egzotiškus gyvius. Juk neveltui Aleksandras fon Humboltas savo parašytame rekomendaciniame laiške mūsų kraštietį įvardijo ir kaip žymų zoologą. Botanikų aplinkoje, ko gero, geriausiai žinomas kaip vienas labiausiai pasaulyje pagarsėjusių orchidėjų rinkėjų. Aptiko apie 300 naujų orchidėjų rūšių, ir pagal šį rodiklį užima garbingą ketvirtą vietą tarp pasaulio orchidėjų sėkmingiausių „medžiotų“.

Deja, sukilėlio lemtis neleido jam sugrįžti į tėvynę, kuri jį apdovanojo ištis neeiliniais gabumais, didžiuliu gamtos pažinimo alkium, mokslininko nuovoka ir žingeidumu, ištikimybe pasirinktam mokslinio pažinimo keliui, o kiti kraštai padėjo jam savo gabumus atskleisti. Ar pilna jėga pavyko atskleisti ir realizuoti savyje glūdinčias galias – tai jau kitas klausimas, į kurį atsakymą dar reiktų išdiskutuoti. Neatsakytų klausimų šio mūsų tėvynainio, vilniečio biografijoje daugybė, bet labai svarbu, kad būtų, kas tuos klausimus keltų ir ieškodamas atsakymų jaustų ne tik pareigą, bet ir pažinimo malonumą. Nežinomybė skausminga, o kiekvienas mėginimas atsakyti, ar bent pamėginti tiesti pažinimo kelią, jau savaime teikia pažadus ateičiai.

Didelė laimė neskaitlingai „Mokslo Lietuvos“ redakcijai turėti tokį ištikimą pašnekovą ir bičiulį kaip Romualdas Šviedrys. Šių eilučių autoriui profeso-

rius kažkuo gal net panašus į Juozapą Varševičių. Taip pat patyrė tėvų emigrantų sūnaus dalia, užaugo Kolumbijoje, studijavo ir dėsto mokslo istorijos discipliną Niujorko politechnikos universitete, JAV. Ne vienus metus dėstė ir Kauno technologijos universitete, stovėjo prie mokslo istorijos magistrantūros KTU ištakų, yra šios Alma mater garbės daktaras. Skirtumas nuo J. Varševičiaus tas, kad šis „medžiojo“ orchidėjas, gegužraibes, kolibrius ir spalvingąsias papūgėles, o garbusis Romualdas su nemažesniu įkarščiu atkakliai „medžioja“ J. Varševičiaus biografijos faktus, dar neatskleistus, niekieno nevertytus jo gyvenimo puslapius. Kursuoja nelyginant senovišku lietuvišku stakliu šaudyklė tarp Vilniaus ir Niujorko, Londono, Paryžiaus, Barselonos, Atėnų ir vėl Vilniaus, kas kart atsiveždamas vis naujų mokslo istorijai reikšmingų faktų ir naujų idėjų.

Po truputį kaupiasi nauji faktai, tad pats laikas pratęsti 2008 m. pradėtųjų pašnekesių ciklą jau kaip naują spiralės viją tolesnio gilinimosi į Juozapo Varševičiaus asmenybę kelyje. Šių eilučių autorius R. Šviedrį kalbino 2012 m. rugpjūtį (22 d.), lapkritį (12 d.) ir 2013 m. sausį (9 d.). Kiekvieną kartą tai buvo ne po vieną valandą trunkantys pašnekesiai. Jeigu pateiktume tų pokalbių išsklotos, nesunkiai įsitikintume, kaip kinta mūsų pačių požiūris pirmiausia į J. Varševičiaus asmenybę ir jo aplinką, kaip į mūsų tėvynainio gyvenimą ateina vis nauji žmonės, palikę ženklų pėdsaką ne tik Varševičiaus biografijoje, bet ir

Lietuvos orchidėjininkų sąjungos nuotrauka

Juozapo Varševičiaus 1849 m. Okanijoje (Ocaña) atrasta orchidėja *Masdevallia ignea*

MŪSŲ KELIAUTOJAI

moksle. Esame atstovai tautos, kurios lobiai išbarstyti po įvairius pasaulio kraštus ir toliau barstomi, kartais kitoms tautoms atrodo patrauklesni ir brangesni negu mums patiems. Su tokia atminties erozija taikstytis pernelyg didelė prabanga.

1851 m. „El Neo-Granadino“ laikraštyje apie J. Varševičių

Mokslo Lietuva. Naujųjų metų šventei sugrįžote į Lietuvą su naujomis žiniomis apie Juozapą Varševičių, pavyko aptikti apie mūsų tėvynainį naujų žinių iš vieno Kolumbijos laikraščio, kuris skyrė dėmesio 1851 m. J. Varševičiaus kelionei į Pietų Ameriką. Norint apie šį orchidėjų ieškotoją rasti žinių Kolumbijos spaudoje, ar būtina į tą šalį važiuoti?

Romualdas Šviedrys. Visai nebūtinai. Man pasisekė, kad Niujorko Politechnikos universiteto bibliotekos specialistas surado, kur saugomi Kolumbijos laikraščiai su minimaliu mūsų kraštiečiu. „El Pasatiempo“ laikraštyje 1851 m. rugsėjo 14 d. įdėta labai trumpa žinutė, kurioje rašoma apie botaniko Varševičiaus kelionę Kaukso upės link ir į Patagoniją¹. O laikraščio išspausdinto 1851 m. rugsėjo 5 d. pavadinimas – „Išskirtinis botanikas“². Straipsnyje pateikta išsamesnės informacijos ir daug įdomių dalykų.

ML. Užrašyta, aišku, Warszewicz?

R. Šviedrys. Užrašyta labai įdomiai: Sr. (skaitytina senior) Alejandro José de Warszewicz. Ispanų kalba tai reiškia ponas Aleksandras Juozapas Varševičius, nepamirštant pabrėžti, kad tai bajoras, apie ką primena dalytė de prieš pavardę.

ML. Dar viena paslaptis, kurią reikia išrišti. Ar tai nebus pagarbos duoklė kokiame nors mūsų keliautojo Gerardui? Ar

A. Humbolto vardu sietina tiek jo pirmoji kelionė 1845–1850 m. į Centrinės Amerikos šalis (Kosta Riką, Gvatemalą ir Panamą, kuri tada dar įėjo į Naujosios Granados sudėtį), tiek ir antroji kelionė 1850–1853 m., kai Varševičius keliavo į Pietų Amerikos žemyną po Naująją Granadą (Ekvadorą, Peru, Boliviją). Didžiojo keliautojo ir universalios mokslininko A. Humbolto J. Varševičiui išduotas rekomendacinis laiškas atvėrė jam Pietų Amerikos šalyse ne vienas duris, tuo mus įtikina ir straipsnis laikraštyje, kurį vėliau išsamiau panagrinėti. Tuo pačiu priminsime, kad Naujoji Granada (Nueva Granada) – tai 1717–1819 m. gyvavusi Ispanijos kolonija Pietų Amerikos šiaurėje.

Bibliotekos darbuotojas, į kurį kreipiausi, nurodė, kad vienintelė vieta, kur saugomas man rūpimas kolumbietiško laikraščio „El Neo-Granadino“ mikrofilmas – tai JAV Kongreso biblioteka Vašingtone. Vietoj reikalingo laikraščio puslapio man iš Vašingtono bibliotekos atsiuntė visų 1851 metų laikraščio „El Neo-Granadino“ mikrofilimą. Galėjau peržiūrėti visą laikraštį, bet daugiau apie Varševičių, be man rūpimo straipsnio, nieko naujo neradau. Bet ir tas vienas straipsnis yra labai reikšmingas radinys.

ML. Kas rašoma tame intriguojančiame, kiek supratau iš Jūsų kalbos, straipsnyje?

R. Šviedrys. Man kritę į akį paskutinis straipsnio sakinytis, kuriame rašoma, kad *senjoras Warszewicz Bogotoje* (tuometinės Naujosios Granados sostinėje) apsistojo piliečio Naujosios Granados Respublikos viceprezidento namuose.

ML. Čia tai bent! Iš mūsų interviu „Mokslo Lietuvoje“ buvo galima susidaryti įspūdį, kad Varševičius gyveno nuolatinių

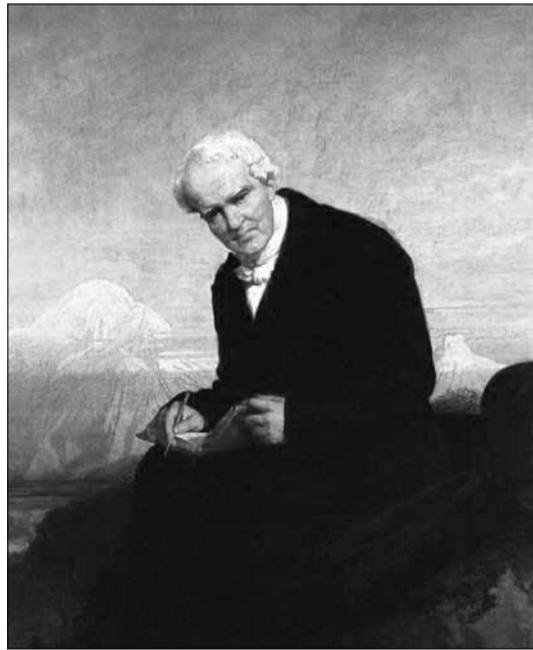
mei, gavo darbo iš pradžių Jsrutyje, kur praleido penkerius metus, vėliau Berlyno botanikos sode. Alinančios ekspedicijos į Centrinę Ameriką, o vėliau ir į Pietų Ameriką, kupinos pavojų gyvybei, pasigautas geltonasis drugys, o iš antrosios kelionės į Europą grįžo apkurtęs, tik kartą apiplėštas, praradęs daug surinktos botaninės ir kitokios medžiagos. Šeimos taip ir nesukūrė, turtų nesuskrovė. Turėjo rūpintis anksti mirusio brolio Domyko dviem vaikais. Tiesa, Varševičiaus pastangų dėka ligi tol provincialus Krokuvos botanikos sodas tapo vienu geriausių to meto Europoje. Apie šio mūsų kraštiečio nuopelnus galima daug pasakyti, bet didesnės asmeninės laimės, atrodo, jam buvo galima tik palinkėti. Ar ne toks šio žmogaus įvaizdis iškyla, sprendžiant iš įvairių mūsų pasiekusių šaltinių.

R. Šviedrys. Tuojau pamatysime, kad mūsų požiūris į Varševičių gali iš esmės pasikeisti. „El Neo-Granadino“ straipsnyje Varševičius pristatomas šios šalies skaitančiajai visuomenei kaip labai žymus keliautojas ir mokslininkas, o pagrindu tokiam įspūdingam jo pristatymui pasitarnauja A. Humbolto jam duotas rekomendacinis laiškas. Savo ruožtu A. Humbolto autoritetas Naujajame Pasaulyje buvo nenuginčijamas nuo 1799–1804 m., kai didysis mokslininkas keliavo po Lotynų Ameriką, o vėliau ne tik Europoje, bet ir Amerikos žemyne išsilavinusiai visuomenei buvo gerai žinoma A. Humbolto knyga, tapusi tiesiog bestselleriu.

Skirtingai nuo pirmosios

ML. Vienas Jose kitą Jose, mūsų šaliai Juozas Juozą visada supras.

R. Šviedrys. Toks Varševičiaus sutikimas mane gerokai nustebino. Aptariamo straipsnio vienas sakinytis taip pat vertas nuostabos, nes straipsnis baigiamas žodžiais: „Mes linkime mūsų garsiajam natūralistui geros kloties būsimoje kelionėje į pietvakarių Naująją Granadą, Guajakilį (t. y. Ekvadorą), Boliviją ir Patagoniją“. Taigi Varševičiaus laukė ilga ir labai sudėtinga, kupina įvairių pavojų kelionė nuo Karibų pajūrio šiaurėje iki Patagonijos Pietų Amerikos pietuose. Akivaizdu, kad keliautojas turėjo susidaręs maršrutą, bet tas kelionės planas, deja, nebuvo įgyvendintas, kaip tikėtasi. Keista, kad

Aleksandras Humboltas maždaug tuo metu, kai Juozapui Varševičiui parašė rekomendacinį laišką (Dailininkas Julius Schrader, aliejiniai dažai, drobė, 1859 m.)

Prūsijos valdžiai“. Straipsnio pavadinime Varševičius vadinamas žymiu botaniku, o straipsnyje įvardytas kaip žymus keliautojas natūralistas. Varševičius atvyko iš Berlyno, tad straipsnio autoriui jis prūsas, t. y. vokietis. Straipsnio autorius daug kur remiasi A. Humbolto rekomendaciniu laišku, taip pat, galima spėti, ir paties Varševičiaus pasakojimu.

ML. Būtų teisinga, jeigu A. Humbolto laišką išverstume kuo tiksliau.

R. Šviedrys. Cituoju. „Aš prašau visų Naujojo kontinento šių gražių kraštų žmonių, kurie dar prisimena mano vardą ir mano darbus, padėti šio laiško turėtoji gamtininkui. Šis labai garsus keliautojas gamtininkas dėl savo turimų žinių pagarsėjo botanikos ir zoologijos srityje, taip pat pagarsėjo ir jo kilnus būdas. Jis daug metų gyveno krašte tarp mūsų (devynerius metus Berlyne – R. Šv. past.). Prašau jam padėti ir dėl to, kad aš su juo palaikau labai gerus draugystės ryšius. Esu suinteresuotas, kad jo kelionė būtų sėkminga, nežiūrint, kad ji labai pavojinga.

Rašyta Sanssouci prie Potsdamo.

1850 m. spalio 14 d.

Baronas Aleksandras fon Humboltas“.

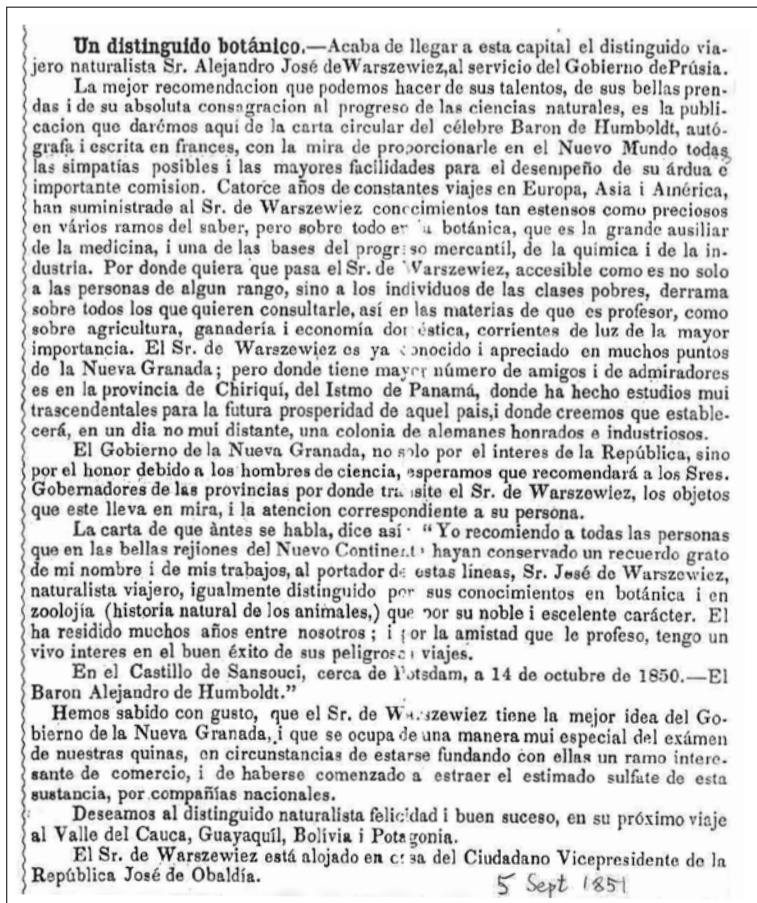
Matyt, A. Humboltas nežinojo, kad Varševičius tuo metu jau buvo pagarsėjęs ir kaip ornitologas, domėjosi paukščiais ir kitais Pietų Amerikos gyviais, nes rūpino si pristatyti egzotiškų paukščių savo mecenatui anglų lordui. Todėl A. Humboltas gamtininko dėmesį visiems

JUOZAPO VARŠEVIČIAUS asmenybės

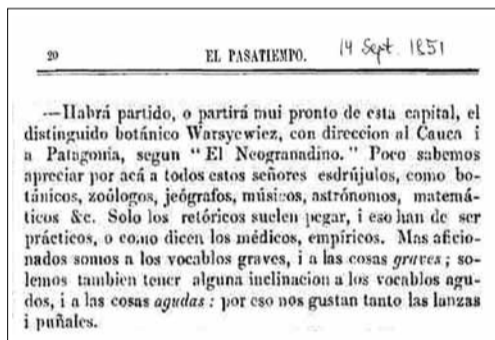
turėjo tokį geradėją Varševičius? Ar negalėjo tai būti Aleksandras fon Humboltas (Alexander von Humboldt, 1769–1858)?

R. Šviedrys. Labai įtikėtina, nes su

materialių nepriteklių sąlygomis ir įvairių bėdų slegiamas. Kaip pralaimėto 1831 m. sukilimo dalyvis buvo priverstas bėgti į Prūsiją, universiteto nespėjo baigti, lai-

1851 m. rugsėjo 5 d., „El Neo-Granadino“ numeryje spausdinto straipsnio apie Juozapą Varševičių faksimilė

„El Pasatiempo“ laikraštyje 1851 m. rugsėjo 14 d. išspausdinta žinutė, kurioje minimas Juozapas Varševičius

kelionės į Amerikos žemyną, šį kartą jis vyko jį parėmusio mecenato anglų lordo, didžiausios privačios oranžerijos Anglijoje savininko pinigais. Jį parėmė XIII Derby grafas Edvardas Smitas Stenlis (Edward Smith-Stanley, 13th Earl of Derby, 1775–1851). Grafas buvo ne tik retų užjūrių augalų, bet ir didelis egzotiškų paukščių mėgėjas, turėjo jų daug sukaupęs iš įvairių žemynų ir kraštų. Davė užsakymą Varševičiui atsiųsti jam kuo daugiau įdomių neregėtų paukščių rūšių – kolibrių, papūgų ir t. t. Taigi mūsų tėvynainis vyko atlikti solidžių užsakymų, o ne kaip vargo spaudžiamas bėdžius, kaip kad buvo jo pirmojoje kelionėje. Daug reiške būsimaime sėkmei ir A. Humbolto rekomendacija. Nieko stebėtino, kad buvo sutiktas kaip labai žymus mokslo pasaulio asmuo ir apsistojo Bogotoje paties šalies viceprezidento Jose de Obaldijos namuose.

straipsnio palinkėjime nepamirėta Peru, nors žinome, kad Varševičius pabuvojo Peru sostinėje Limoje. Neabejoju, kad buvo užsukęs bent į šiaurinės Čilės kampelį, nes atsivežė tik ten augančio medžio – araukarijos sėklų.

Bet mes gerokai užbėgome į priekį. Grįžkime prie jo nesėkmių ruožo. Varševičių kelyje pasivijo žinia, kad mirė jo mecenatas anglas.

Viena bėda ne bėda, nes prie Guajakilio mūsų keliautojas buvo apiplėštas, neteko visų pinigų, kelionės įrankių ir būtiniausių priemonių.

Kaip A. Humboltas pristatė J. Varševičių

ML. Kol Varševičius keliauja ir jį užpuola negandos, dar grįžkime prie A. Humbolto rekomendacinio laiško Varševičiui. Jūs puikiai kalbate ispaniškai, pramokote gyvendamas Kolumbijoje, tad gal bent svarbiausias laiško vietas pacituokime.

R. Šviedrys. Laiškas parašytas prancūziškai, o ispaniškai laikraštyje „El Neo-Granadino“ jį perteikė straipsnio autorius. Išties skaitant kyla daug įvairių minčių, nes pateikiama įdomių detalių. Straipsnis prasideda „Tik ką į mūsų sostinę atvažiavo labai žymus keliautojas natūralistas ponas Alejandro José de Warszewicz tarnaujantis

gyviamis sudėjo į vieną žodį – zoologija.

Beje, straipsnyje pabrėžiama, esą Bogotoje labai patiko sužinojus, kad ponas Varševičius turi labai gerą nuomonę apie Naująją Granadą, išreikšta viltis, kad jis specialiai pastudijuos šios šalies chininmedžius, nes tai svarbi Naujosios Granados eksporto šaka.

Lietuvos bajorai Pietų Amerikoje išsiskyrė demokratiškumu

ML. A. Humbolto tikslumas, įvardijant laiško parašymo vietą teikia jam garbę, kartu skaitančiųjų akyse sustiprina ir Varševičiui suteiktą garbę. Kartu susieja ir su jo kaip gamtininko, botaniko, sodininko kvalifikacijomis.

¹ „Nota sobre el botánico Warszewicz y sobre los científicos en la Nueva Granada (Pastabos dėl botaniko Varševičiaus ir Naujosios Granados mokslininkų)“, El Pasatiempo, T. 1, (1851 m. rugsėjo 14 d.) Nr. 3, p. 20. Pateikiame šios žinutės vertimą į lietuvių kalbą: „Pagal „El Neo-Granadino“ [laikraštį] jau iškeliauja, ar greit iškeliauja iš [mūsų] sostinės garsusis botanikas Varševičius Kaukso upės link ir į Patagoniją. Mažai mokam branginti čia visus tokius išsimokslinčius ponus kaip botanikai, zoologai, geografi, muzikai, astronomai, matematikai ir t. t.“

² „Un distinguido botánico (Išskirtinis botanikas)“, El Neo-Granadino, Nr. 172 (1851 m. rugsėjo 5 d.), p. 287.

KONFERENCIJA SU LATVIŠKU AKCENTU

Julius NORKEVIČIUS,
Ridas VISKAUSKAS

Gruodžio 6 d. Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) bibliotekoje suorganizuota XVI Lietuvos mokslo istorikų konferencija „Mokslo ir technikos raida Lietuvoje“. Pirmą kartą ji pavadinta tarptautine. Jos organizatorius doc. dr. Algimantas Nakas pradėdamas renginį, paskelbė, kad susirinko gražus būrys iškilių mokslo raidos tyrinėtojų iš Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus krašto ir Rygos technikos universiteto (RTU) – šios aukštosios mokyklos rektorius Leonidas Ribickis (Leonids Ribickis) ir Alida Zigmunde.

Svečiai paminėti neatsitiktiniai. Konferencijos plenarinis posėdis buvo skirtas Rygos technikos universiteto 150-osioms metinėms. Anot VGTU rektoriaus Alfonso Daniūno, šią sukaktį paminėti ragino istoriniai ryšiai: RTU reikšmė Lietuvai, visam regionui – didžiulė. Pranešime „Lietuvos inžinerijos lopšius – Rygos politechnikos institutui – 150 metų“ doc. dr. Vytautas Pocius (Lietuvos edukologijos universitetas) aiškiai sudėjo akcentus: „Šios mokyklos darbas ir jos auklėtiniai paliko neišdildomus pėdsakus lietuvių inžinerijos, kultūros, politikos ir kitoje veikloje. Rygos politechnikos instituto lietuviai studentai, susibūrę po „Vilties“ draugijos sparnu, subrandino tautinius jausmus, kurių neužmiršo ateityje ir perdavė kitiems. Rygoje subrendę inžinieriai po Nepriklausomybės paskelbimo buvo pirmųjų techninių institucijų kūrėjai ir vadovai ir gerokai prisidėjo formuojant Lietuvos valstybės pagrindus“.

Apie Rygos technikos universiteto dabartį trumpai papasakojo rektorius prof. habil. dr. Leonidas Ribickis. Parodytas ir trumpas RTU istorijai skirtas filmas. Doc. dr. Alida Zigmunde skaitė pranešimą „Mokytojų su aukštuoju mokslu rengimas Rygos politechnikos mokykloje ir Rygos politechnikos institute (1862–1919)“.

Konferencija buvo skirta dar vieni sukakčiai. Tik ji nebuvo garsiai įvardyta. Įžvalgesnieji mokslo istorikai tai pastebėjo. Ir ne vien iš mokslo istorikų subūrusio doc. dr. Algimanto Nako pranešimo „Gelžbetonio sklaidos Lietuvoje patriarcho, įžymaus staty-

XVI konferencijos „Mokslo ir technikos raida“ dalyviai ir svečiai

bū konstruktorius Prano Markūno 140-osios gimimo metinės“. Pranešėjas parengė įdomią ekspoziciją, pristatančią sukaktuvinininko turiningą gyvenimą, projektuotus ir statytus tiltus, gamybinius ir gyvenamuosius pastatus.

Ši konferencijos ekspozicija buvo ne vienintelė. A. Nakas kartu su universiteto bibliotekos darbuotojomis parengė senųjų vadovėlių, knygų, skirtų statybos, projektavimo, konstrukcijų, kitiems svarbiems technikos klausimams aptarti, parodą. Jai panaudoti ekspozicijos sumanytojo A. Nako asmeninio archyvo fondai, Mokslo tyros centro darbuotojų sukaupti leidiniai.

Po plenarinio posėdžio perskaitytas 31 pranešimas. Konferencijos darbinę dalį pradėjo šiauliečiai Vilius Puronas („Šiaulių požemiai – tarp tikrovės ir legendų“), Tomas Petreikis

(„Elektros energijos raida Šiauliuose“), Antanas Griganavičius („Mokslo ir technikos raida Šiaulių ligoninėje“).

Vėliau tribūną „okupavo“ matematikos tematika. Perskaityti keturi pranešimai. Juos skaitė Algirdas Ažubalis („Mokinių matematinių gebėjimų psichologijos tyrinėtoja“), Juozas Banionis („Lietuvos universitetas 1922–1930 m.: matematikos studijos ir matematika“), Donata Kulviecaitė („Izaoko Niutono veikalui „Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai“ (Principia mathematica) – 325 metai“), Joana Kastickaitė („Pedagogas Kazys Klimavičius (1866–1972) ir jo matematinė veikla“).

Eglė Makariūnienė, Rasa Kivilšienė tęsė XV Lietuvos mokslo istorikų konferencijoje pradėtą pažintį su iškilių Lietuvos fizikų atmintinomis

vietomis. Raimonda Daiva Jankauskienė dviem pranešimais pristatė Juozo Matulio mokinius Abramą Molčadskį ir Vytautą Kaikarį. Vytautas Baliūnas, Algimantas Jakimavičius, Henryka Ilgievič, Laima Petrauskienė, Vytautas Pocius, Alina Šveistytė, Violeta Apšegaitė, Liudvika Knizikevičienė, Valerija Januškevičienė, Aldona Marcinkevičienė konferencijos dalyvius supažindino su mūsų šalies garsių vyrų Vladislavo Vielchorsko, Juozapo Strumilos, Gedimino Volskio, Boleslovo Styros, Kazimiero Slieko, Juozo Vileišio, Igno Medziuko gyvenimu, mokslinė ir kasdienos veikla.

Mokslo istorikai iš klausė Sigito Saladžinsko pranešimą „Tautiška giesmė“ sentikių bendruomenėje“ ir Jono Srėbaliaus – „2013-ieji – tarmių metai. Regiono kultūros perspektyvos“, Juozo

Algimanto Krikštopaičio – „Istorinė ir kultūrinė patirtis – intelektualinė Baltijos šalių vertybė“. Keturi pranešimai buvo skirti mūsų šalies bažnyčių įvairiems klausimams aptarti.

Šešiolikštasis mokslo istorikų susibūrimas nepažeidė per ankstesnius metus susiklosčiusių tradicijų. Visi plenarinio posėdžio dalyviai nusi-fotografavo bendrai atminimo nuotraukai. Dalyviai gavo konferencijoje skaitytų pranešimų rinkinį „Mokslo ir technikos raida Lietuvoje“ (sudarytojai – doc. dr. Algimantas Nakas, Regina Keliotienė, redaktorė – Nijolė Žuvininkaitė: 2012, VGTU leidykla „Technika“). Leidinį puošia ir nespaltotos archyvinės nuotraukos, pranešėjų portretai.

Minties traktatas apie ją pačią

Jeronimas LAUCIUS

Šįkart man kilo mintis parašyti traktatą apie ją pačią – tai yra apie mintį. O tau, mielas skaitytojai, atėjo mintis, kad vertėtų tai perskaityti.

Taigi, viso labo – tik dvi mintys. Po vieną kiekvienam. O kiek minčių kyla ir pralekia mūsų galvoje? Žmogaus psichikos tyrėjai paskaičiavo, kad per dieną jų antplūdis yra maždaug 40 tūkstančių. Tai juk ištisa armija! Armija, kuri gali ir pulti, ir saugoti. Ji gali atnešti kelionėje rastus ir surinktus turtus, gali ir išgrobti tai, kas žmogaus per ilgus metus buvo sukaupta po kruopelytę.

Tos klajūnės gali atskleisti didžiausias sielos ir visatos paslaptis, gali ir paklaidinti kiekviename žingsnyje, nuvesti į gyvenimo tamsybes ir ten palikti

visus, išskyrus įsimylėjusius gyvenimą ir... mintis, nes jos niekieno nevaldomos – tik to paties žmogaus norų.

Vienos mintys blykstelė ir užgęsta nepalikdamos jokio pėdsako. Kitos – slypėdamos rusena, kol vieną dieną nušvinta ryškia vaisingumo liepsna, lyg į šventę kviesdamos ir savo drauges. To nušvitimo laukimas – taip pat dar viena mintis iš to begalinio minčių srauto. Bet kokia mintis – verta likimo vardo!

Vaisingos mintys lyg sėklos, patekusios į dirvą, bręsta, auga ir savo vaisiais, tarsi biblijinės žuvys, gali pasotinti didžiulę minią. Ir ne tik – visą žmoniją.

Minčių horizontai – bekraščiai, minčių jūra – beribė. Ir tik nuo paties žmogaus priklauso, ar jis pasiryš plaukti į tolimus uostus, ar šoks į gaivinančias bangas, ar liks tūpčioti ant akmenuoto kranto, laikydamasis saugaus

atstumo, kad bangų purslai nepatektų ant veido, nesugadintų šukuosenos ar nenuplautų pudros.

Mintys – didelės ir mažos – skuba pas visus. Jos skirtos visiems ir nepripažįsta jokių titulų, jokio kilmingumo ženklų. O tai, kad vieni žmonės visą gyvenimą tenkinasi skurdžiomis, smulkmeniškėmis mintimis, nėra minčių nelygybės ar neteisingsumo priežastis, tai tėra pačių žmonių pasirinkimo, jų vidinio nusiteikimo būti mažyčiais, tūnoti ramesniame ariergardo užutekyje pasekmė.

Minčių pasirinkimas yra laisvas! Kokias mintis priimsime į savo gyvenimą, į savo sąmonę, priklausoma nuo kiekvieno mūsų valios. Savaiame suprantama, jei tik tokia mintis, kad viskas yra mūsų valioje, atėjo į galvą. Jei ne – tai priimame visas: šiukšlinas, purvinas, piktas, kvailas. O kad jas

galime rūšiuoti, atskirti, abstrahuoti – tokia mintis neatėjo į galvą, arba liko nepastebėta tarp tūkstančių kitų, kurios aplanko mus kas dieną.

O gal nuo vaikystės, jaunystės, nuo vakar esame įsitikinę, kad nuo mūsų niekas nepriklauso, kad visos mūsų mintys ir yra tikrosios mūsų, mūsų gyvenimo valdovės, o mes – jų tarnai?

Įsitikinimas – tai mintis, kuria esame patikėję. Ji iš tiesų tampa mūsų valdove, tačiau ją galime pasirinkti patys, vadinasi, mes patys esame savo įsitikinimų, minčių valdovai. O ne atvirkščiai!

Kuo būti – įsitikinimų karaliais ar vergais, tepriklausoma nuo mūsų, nuo mūsų pačių pasirinktų įsitikinimų. Kokia laisvė! Koks didelis pasirinkimų diapazonas!

Tai kodėl tiek daug vergaujančių ne savo mintims, nors vergauti sielos

gelmėje niekas netrokšta? Bodisi ar net bjaurisi.

Tie, save pažeminę, save nusiskriaudę – tai žmonės savanoriškai atsisakę rūšiuoti, atsisijoti plūstančias į galvą mintis ir tai patikėję kitiems gudragalviams.

Tie gudragalviai – tai stereotipų kūrėjai, tai vedžiojami už nosies. Šitai jie daro, kaip ir dera gudragalviams – nematomai, nepastebimai, įsisteikdami, kad tiems vedžiojamiesiems nebereikės nei patiems mąstyti, spręsti, nei rinktis kelius, ieškoti jų.

Žmogui įgimtas noras, kad kažkas kažką už jį padarytų. Stereotipai tai puikiausiai atlieka. Jie dirba.

Gera mintis! – kas rytą pasiūpinėti už nosies. Ar į ją neįsikibus kažkieno šalta ranka?

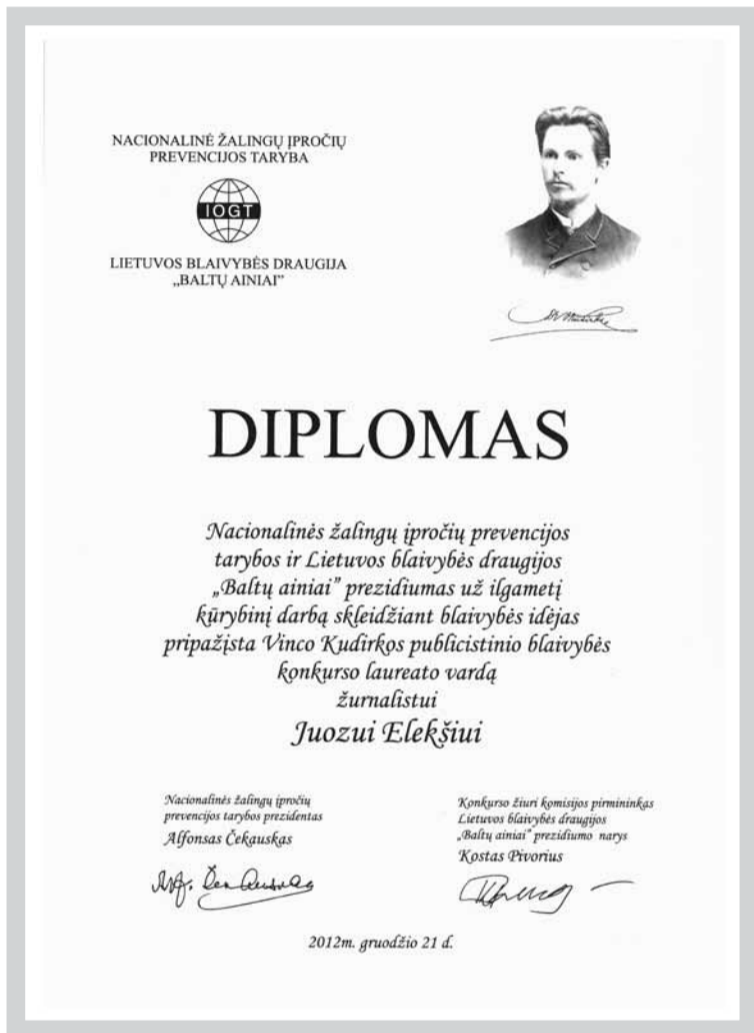

MARGUMYNAI

Sveikiname

Buvusiam ilgamečiam „Mokslo Lietuvos“ laikraščio atsakingajam sekretoriui Juozui Elekšui už ilgametį blaivybės idėjų skleidimą Lietuvos blaivybės draugijos „Baltų ainiai“ prezidiumas pripažino Vinco Kudirkos publicistinio konkurso laureato vardą ir apdovanojo šiuo diplomu. Sveikiname kolegą Juozą Elekšį, linkėdami jam tolesnės kūrybinės sėkmės ir naujų laimėjimų.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Geriausių 2012 m. apgintų disertacijų autorių laukia solidūs apdovanojimai

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) iniciatyva jau septintą kartą organizuojamas konkursas „Geriausios disertacijos“. Visi Lietuvos mokslininkai, doktorantai ir LJMS nariai kviečiami iki vasario 8 d. siūlyti konkursui 2012-aisiais metais Lietuvoje apgintas disertacijas.

Šių metų konkurse tradiciškai bus renkamos geriausios disertacijos, apgintos fizinių, technologijos, biomedicinos ir žemės ūkio bei humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, taip pat ketinama apdovanoti ir geriausias disertacijos aplinkosaugos srityje autorių.

Kaip ir ankstesniais metais pasiūlytus darbus vertins autoritetinga komisija, sudaryta iš Lietuvos ir užsienio mokslininkų. Konkurso laureatai bus pagerbti iškilmingoje apdovanojimų ceremonijoje Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose ir apdovanoti solidžiais rėmėjų prizais.

LJMS pirmininkės dr. Vilmos Petrikaitės teigimu, šia iniciatyva norima didinti Lietuvos jaunųjų mokslininkų motyvaciją vykdyti aukščiausios kokybės mokslinę veiklą bei atkreipti visuomenės dėmesį į tai, kuo jau dabar galime didžiuotis. Konkurso metu siekiama atrinkti tas disertacijas, kurios geriausiai atspindėtų ambicingą LJMS viziją – „Lietuvos mokslininkai – pasaulinio lygio mokslo elitas“.

Renkant geriausias darbus bus atsižvelgiama į tokius kriterijus kaip mokslinių tyrimų svarba ir vertė, tyrimų metodologijos efektyvumas ir naujumas, išvadų pagrįstumas, disertacijos originalumas. Didelis dėmesys ir toliau bus skiriamas disertacijos tema publikuotų darbų kokybei, atliktų tyrimų svarbai tarp-tautiniu lygiu.

Kasmet Lietuvoje apginama per 350 daktaro disertacijų, paskutiniaisiais metais apgintų darbų skaičius viršija 400. Konkurso organizatoriai tikisi, kad ir šiais metais Lietuvos mokslo bendruomenės atstovai aktyviai domės savo kolegų darbais ir siūlys konkursui dar daugiau, bet kokybiškų disertacijų.

Disertacijas konkursui „Geriausios disertacijos 2012“ gali siūlyti visi Lietuvos mokslininkai, doktorantai ir LJMS nariai, nuo sausio 14 d. iki vasario 8 d. užpildę siūlymo formą internete adresu <http://www.ljms.lt/veikla/disertaciju-konkursas/siulyti-disertacija-2012>. Patys autoriai teikti savo disertacijų apdovanojimams laimėti negali.

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga konkursą „Geriausios disertacijos“ organizuoja nuo 2006-ųjų. Praėjusiais metais šią iniciatyvą rėmė AB TEO LT, bankas DnB Nord, UAB „Kardiolita“ ir Europos Parlamento narės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės fondas.

Daugiau informacijos suteiks:
Dr. Vilma Petrikaitė
Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos pirmininkė
Tel. +370 686 29383
El. paštas vilma@ljms.lt

Vilniaus universiteto mokslininkų knyga išversta į arabų kalbą

Vilniaus universiteto informatiko prof. Romo Barono, matematiko prof. Felikso Ivanausko ir Vilniaus bei Vilniaus Gedimino technikos universitetų biochemiko prof. Juozo Kulio knyga „Mathematical Modeling of Biosensors: An Introduction for Chemists and Mathematicians“ (2010) išversta į arabų kalbą ir išleista Saudo Arabijos Karaliaus Saudo universitete (King Saud University).

Knygoje nagrinėjami biojutikliuose vykstantys procesai biocheminiu ir matematinio aspektais, pateikiami originalūs katalitinių biojutiklių modeliavimo metodai, pagrindžiama matematinio modeliavimo svarba numatant ypač efektyvias biojutiklių konfigūracijas. Taikant matematinį modeliavimą iširtos inovatyvių biojutiklių, kuriuose naudojami heterogeniniai mikroreaktoriai, plyšiniai elektrodai, perforuotosios bei poringosios membranos, katalitinės savybės, vaizdžiai parodyta biojutiklių konstrukcijos įtaka jų jautrumui ir stabilumui.

Knyga išversta ir išleista pagal leidyklos „Springer“ licenciją.

Parengta pagal Vilniaus universiteto informacinį pranešimą

Jauniesiems Lietuvos mokslininkams – stažuotės Šveicarijoje

Lietuvos doktorantai ir jauni mokslininkai kviečiami stažuotis Šveicarijos mokslo ir studijų institucijose. Į Lietuvos mokslo jaunimą per penkerius metus iš viso planuojama investuoti beveik 9 mln. Lt.

Stipendijas stažuotėms gali gauti visų mokslo sričių jaunieji tyrėjai – Lietuvos mokslo ir studijų institucijų doktorantai bei jauni mokslininkai, turintys daktaro laipsnį. Jauni mokslo daktarai Šveicarijoje gali stažuotis nuo pusės iki pusantrų metų, doktorantai – iki dvejų metų. Laimėjus konkursą taip pat skiriamas finansavimas stažuotojų ir jų vadovų kelionėms ir dalyvavimui mokslo renginiuose.

Šveicarijos stipendijų fondas kviečia teikti paraiškas stažuotėms pagal naujų Europos Sąjungos valstybių narių ir Šveicarijos tyrėjų mainų programą. Paraiškas galima teikti iki 2013 m. balandžio 1 d.

Per trejus stipendijų programos įgyvendinimo metus stažuotėms jau paskirta daugiau nei 4 mln. Lt. Galimybę stažuotis Šveicarijoje gavo 19 jaunųjų Lietuvos mokslininkų: 10 doktorantų ir 9 mokslų daktarai; dvylika iš jų – fizinių ir biotechnologijos mokslų, septyni – socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai. Dažniausiai jaunieji tyrėjai stažuotėms renkasi Ciuricho ir Ženevos universitetus.

Lietuvos mokslo ir studijų institucijų, kurių atstovai pasinaudojo stažuotės galimybe, gausu. Šveicarijoje stažavosi arba šiuo metu stažuojasi septyni jauni tyrėjai iš Vilniaus universiteto, trys iš

Kauno technologijos universiteto, po du – iš Mykolo Romerio, Lietuvos sveikatos mokslų ir Vytauto Didžiojo universitetų, po vieną – iš Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Fizinių ir technologijos mokslų centro ir Inovatyvios medicinos centro.

Lietuvos jaunųjų tyrėjų stažuotės Šveicarijoje – tai dalis plačios Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama mažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje. Šiam tikslui per penkerius metus Lietuvai skiriama iš viso apie 200 mln. Lt, arba apie 40 mln. Lt kasmet.

Išsami informacija: <http://www.lmt.lt/lt/naujienos/kvietimai/sveicarijos-stipendiju-fondo-aux.html>

Kontaktai pasiteirauti: Lietuvos mokslo tarybos Tarptautinio bendradarbiavimo skyriaus vyriausioji specialistė Kornelija Janavičiūtė (tel. (8-5) 210 7396, e. p. kornelija.janaviciute@lmt.lt).

Valstybė skiria finansinę paramą užsienio lietuvių studijoms Lietuvoje

Siekdama padėti užsienio lietuviams išlaikyti ryšius su Lietuva, Švietimo ir mokslo ministerija remia išeivių studijas Lietuvos aukštosiose mokyklose. Išeivijos ir lietuvių kilmės užsieniečių palikuonys dėl paramos studijoms nuo sausio 21 d. iki vasario 20 d. kviečiami teikti paraiškas Valstybiniam studijų fondui.

Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuojantys užsienio lietuviai gali pretenduoti į dvejų rūšių paramą: stipendiją ir vienkartinę socialinę išmoką. Parama skiriama konkurso būdu du kartus per metus pavasario ir rudens semestre.

Stipendijos dydis dabar – 390 Lt per mėnesį (3 bazinių socialinių išmokų dydžio). Ji skiriama vienam semestru konkursinės eilės tvarka ir išmokama kas mėnesį. Socialinė išmoka gali siekti nuo 700 Lt iki 1100 Lt, ji skiriama įvertinus pretenduojančiojo socialinę padėtį.

Norintys gauti paramą turi užsiregistruoti Fondo interneto tinklalapyje www.vsf.lt ir užpildyti elektroninę paraišką.

Užsienio lietuviai, stojantys į Lietuvos aukštąsias mokyklas, taip pat gali gauti valstybės finansuojamas studijų vietas, pretenduojant į jas jiems pridedama papildomų balų.

Daugiau informacijos apie stipendijas ir socialines išmokas užsienio lietuviams: <https://www.vsf.lt/index.php?id=1680>.

Parengta pagal Švietimo ir mokslo ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus

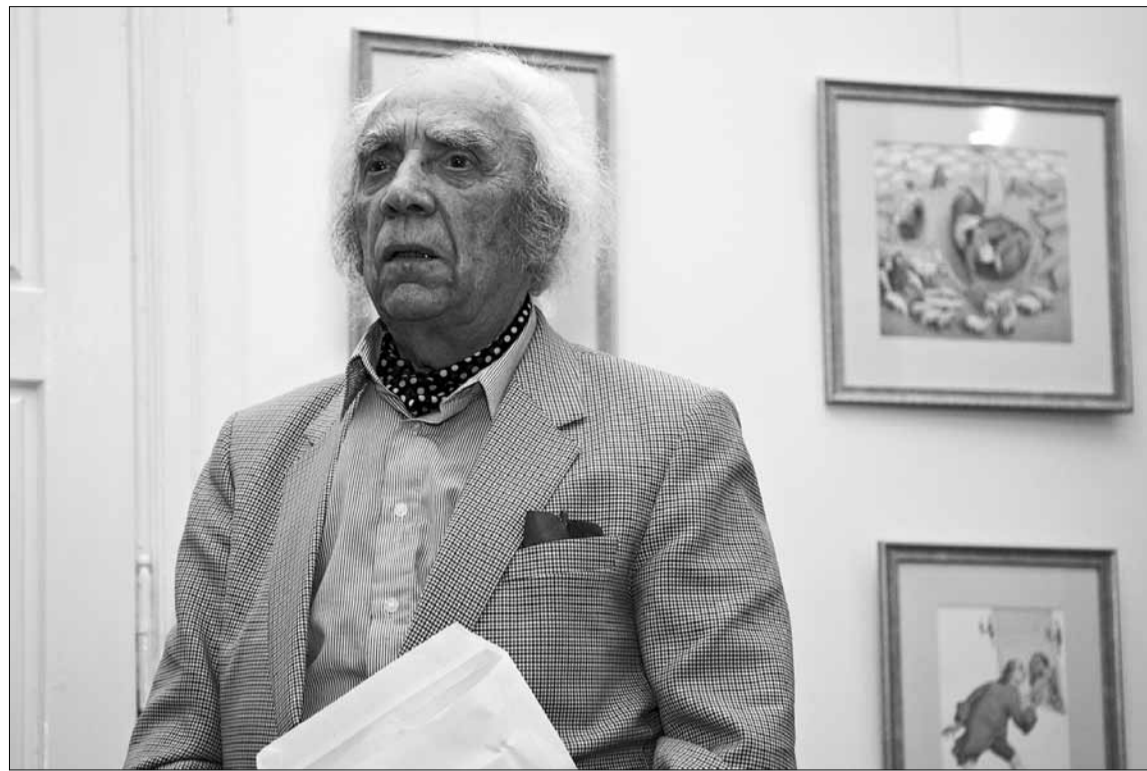
ATRADIMAI...

Vacys REIMERIS

Atradimų būna įvairių. Atrandami žemės turtai, atrandamos naujos galaktikos. Šis renginys* skirtas prisiminti įdomų žmogų, asmenybę Vladislavą Blinstrubą (1939–2005) – irgi atradimas.

Tos pažinties, to atradimo džiaugsmo nebūčiau patyręs be literatūros kritiko Alfredo Guščiaus pagalbos, – jis apie Vladislavą Blinstrubą parašė subtilią monografinę studiją „Kartu, bet – vienas“ („Homo liber“, 2012). Autorius „Pabaigos žodyje“ rašo: „Gal ir ši knyga padės bent kiek pasipriešinti visagaliui laikui – pažinėjusieji Vladislavą Blinstrubą prisimins jo spektaklius, filmus, knygas, nepažinėjusieji išsivaizduos jo įvairiapusį talentą, jo asmenybės savitumą...“ Taip – studijos turinys, jos dinamiška kompozicija, sauso akademiškumo išvengiantis stilius ir kalba leido man, nepažinėjusiam to menininko, pakankamai ryškiai išsivaizduoti jo talentą, asmenybę ir charakterį. „V. Blinstrubas buvo vienas talentingiausių 7 ir 8 dešimtmečių Lietuvos saviveiklinio teatrinio meno bei trumpo metražo vaidybinio kino kūrėjų, pelnęs pačius aukščiausius apdovanojimus respublikiniuose ir tarptautiniuose festivaliuose“, – rašoma knygos metrikeje.

Autorius daug dėmesio skiria šio menininko daugiašakio talento ištakoms, jo nerimastingai dvasiai suvokti, meninei pasaulėžiūrai, kūrinių tematikai bei stiliaus ryšiu su briaunuotu šio žemaičio iš Telšių charakteriu, gyvenimo būdu apibūdinti. Alfredas Guščius, literatūrologas, (taip pat neblogai eilijuojantis), drauge su Vladislavo Blinstrubo išsamiu gyvenimo pavaizdavimu, atsiskleidžia prieš mūsų akis ir pats. Jis prisipažįsta, kad gilindamasis į šią sudėtingą asmenybę ir pats lyg naujai atrado save. O tam atradimui prireikė keliolikos pažinties ir bendravimo metų; manau, kad V. Blinstrubą kūrybinės evoliucijos ir biografinių žinių išdėstymo struktūrai veiksmingai pasitarnavo ne tik 13-os metų autoriaus pažintis su kūrėju, bet ir knygos autoriaus pokalbiai su rašytoju dramaturgu Jokūbu Skliutausku, režisierė, pjesių autore Regina Mikalaukaite, jo buvusiu aktoriumi Vaidevučiu Tautavičiumi, scenografe Aniceta Šimkute-Krajinienė, rašytoju Laimonu Iniu,

Vacys Reimeris Alfredo Guščiaus knygos pristatyme

liudijančiais dar iš Skuodo laikų, ir Valentinu Algirdu Kaliūnu, dainininku Dainieliumi Sadausku, kultūros vadybininku Irenijumi Šmidtū iš Vilniaus sceninio darbo laikotarpio. Labai svarūs „pomirtiniai štrichai“ (kai buvo minimas V. Blinstrubo 70-ėtis), papasakoti Vladislavo studijų draugo Konservatorijoje, paskui tapusio gyvenimo bičiuliu, Regimanto Adomaičio, pirmuosius žingsnius į sceną žengusio Vilniaus Statybininkų kultūros rūmuose aktorius Vlado Bagdono, kino kritiko Skirmanto Valiulio bei kitų Blinstrubą ir jo kūrybą pažinusiųjų...

Alfredas Guščius, gana ramios, nors ir imlios sielos žmogus, susitikio pagal prigimtį antipodiško pobūdžio žmogų, žmogų-vulkaną, ne kokį ten užgesusį, o pulsuojantį lava ir pelenais, žmogų, nepakantų neteisėbei, trokštantį ir nuolat ieškančią gėrio, žmogų esteta, grožio apologetą, žmogų, neatskiriamai susijusių su gamta; koks įdomus Blinstrubo prisiminimuose tas kilnus upėtakio fenomenas, įtraukęs į meškeriojimo aistrą ir Eduardą Mieželaitį, ir Leonardą Gutauską, ir Vladą Dautartą ir dar daugelį rašytojų! O dar jei pakartosime monografijos autoriaus žodžius, V. Blinstrubo asmenybė jam ne kartą atrodė panaši tai į Kristų, tai

į Markšą. Įdomus ir labai vaizdingas sugretinimas, vykusiai iliustruojantis monografuojamos asmenybės „diapazoną“, gal irgi padedantį atskleisti pagrindinę, greta visų kitų, aplinkybę, kodėl V. Blinstrubas ėjo „kartu (t. y. su visais), bet – vienas“?

Skyriuje „Draugystės lakmusas“ autorius svarsto apie skirtingų charakterių, pažiūrų, gyvenimo būdų žmones, suvestus likimo. „Esu gimęs Svarstyklių ženkle, Vladislavas – Skorpionas. Ar sutarsime, ar suprasime vienas antrą? Jaučiu, kad prasidėjo nauji moraliniai išbandymai, ateis ir egzaminų laikas... Kokią poziciją tokioje situacijoje (poleminėse – V. R.) turiu užimti aš – kritikas? Dar nuoširdesnė, atidesnė, vadinasi, ir principingesnė. Tokiais atvejais man vėl magia pasiremti A. Mickevičiaus ir Jano Čečioto draugystės, nuoširdumo ir principingumo sampratomis... (Autorius pacituoja kelias ištraukas iš Algio Kalėdos knygos „Adomas Mickevičius. Laiškai. Esė. Proza“, – Vilnius, 1998. – V. R.). Rašau apie bičiulį, menininką, prieštarinę asmenybę. Kada ir kaip aš galiu ją objektyviai suvokti? A priori pritarėdamas jo kūrybiniam iššokimams, be išlygų priimdamas jo gyvenimo būdą, pažiūras? Ne – manau, ne to iš

manęs tikisi ir Vladislavas“. (Knyga buvo sumanyta ir pradėta rašyti dar esant gyvam V. Blinstrubui, užbaigta praėjus šešeriems metams po jo mirties – V. R.).

Būdamas literatūros kritikas, A. Guščius, suprantama, studijoje plačiau analizuoja poetinį Vladislavo Blinstrubo palikimą (10 knygų). Tas palikimas išties patraukia dėmesį. Prie jo buvo pridėjęs ranką (redaguodamas knygas, rašydamas įvairius straipsnius) poetas, žurnalo „Pergalė“ vyriausiasis redaktorius Juozas Macevičius. Monografijoje įdėti ir jo, ir jo žmonos, nacionalinės premijos laureatės Ramutės Skučaitės palankūs atsiliepimai apie V. Blinstrubo poetinius ieškojimus. Kritikas profesionaliai nagrinėja poeto rinkinius žanro, temos, stiliaus aspektais. Įdomu tai, kad autorius savo profesionalią poezijos analizę papildė ir skaitytojų, jo talento gerbėjų, aktorius Regimanto Adomaičio, profesoriaus, gydytojo Viktoro Vasilionkaičio, mokytojos Dalės Sviderskienės, žurnalisto Vaclovo Paulausko, jo knygų dailininkės Aldonos Meištienės, dainininkės Aldonos Stasilevičiūtės savitomis mintimis.

Aiškindamas V. Blinstrubo į sekatvę stiprėjantį pesimizmą, mirties

nuojautą, gyvenimo prasmės fenomeną, autorius pasiremia Oskaro Vaildo pažiūrų evoliucijos lūžiu nuo įtūžusio skeptiko, nihilisto iki tikėjimo Kristaus meile bei poeto-mistiko Oskaro Milašiaus skirstymo į gamtinius ir dvasinius poetus dualizmu... Tai gerokai pasodrina, pareiškina monografijos herojaus kūrybinės veiklos ir asmenybės spalvas ir atspalvius, raiškiau eksponuoja visą pateikiamą medžiagą bendražmogiškame kontekste.

Esama pakankamai daug įvairių gyvenimo aprašymų, memuarų, monografijų, studijų, gėrimės jų autorių gyvenimo ar kūrybos eigos patraukliai pateikiamu atpasakojimu ar kartais priekaištaujame dėl gal per didelio subjektyvumo, nutolimo nuo gyvenimo faktų autentikos, dar dėl ko nors. Alfredo Guščiaus monografinė studija „Kartu, bet – vienas“ – manau, tinkamas pavyzdys, koks turi būti tokio literatūrologinio žanro tyrimo rezultatas, kuriuo gali pasidžiaugti ne tik patys „literatūrinio cecho darbininkai“, bet ir eiliniai skaitytojai, ir nagrinėjamo subjekto artimieji.

Baigiant norisi pakartoti mintį apie atradimus. Ne tik tie, sprendžiu pagal save, bet, manau, ir tie, kas vienaip ar kitaip asmeniškai pažinojo Vladislavą Blinstrubą, Alfredo Guščiaus knygos dėka patiria malonų dvasinio atradimo džiaugsmą. Prieš mus išpūdingais dydžiais ir patraukliu turinio spalvingumu atsiskleidžia ir monografijos subjekto Vladislavo Blinstrubo gyvenimo ir kūrybos panorama, ir paties monografijos autoriaus autobiografijos bruožai. Mano jaunesniajam kolegai Alfredui norisi širdingai padėkoti ir palinkėti kuo geriausios sėkmės įgyvendinant kitus kūrybinius užmojus.

* Knyga „Kartu, bet – vienas“ buvo pristatyta Vilniaus Adomo Mickevičiaus bibliotekoje 2012 m. lapkričio 27 d. Už šią knygą apie Lietuvos Nepriklausomųjų rašytojų sąjungos narį, teatro, kino režisierių, aktorų, pedagogą Vladislavą Blinstrubą A. Guščiu 2012 m. birželio 1 d. buvo suteiktas kunigo Antano Miluko (1871–1943) atminimo literatūrinės premijos laureato vardas. Premijos steigėja – Lietuvos Nepriklausomųjų rašytojų sąjunga ir kunigo A. Miluko literatūrinis premijų fondas.

Poetas Vacys Reimeris sveikina Alfredą Guščiu, Vladislavui Blinstrubui skirtos knygos "Kartu, bet – vienas" autorių

Pristatant naują knygą: autorius Alfredas Guščius, renginio vedėjas Irenijus Šmitas ir Vladislavo Blinstrubo duktė Johana

